

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

 В'ячеслав КУДЛАЙ
19 грудня 2023 р.

**«ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОДУКТИ ТА ПОСЛУГИ
АРХІВНИХ УСТАНОВ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ»**

Кваліфікаційна робота здобувача
вищої освіти другого магістерського
рівня освітньо-професійної
програми «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»
Левченко Яни В'ячеславівни

Науковий керівник:
Кудлай В'ячеслав Олегович,
кандидат наук із соціальних
комунікацій, завідувач кафедри
інформаційної діяльності

Рецензент:
Добровольська Вікторія Василівна,
доктор наук із соціальних
комунікацій, професор, зав. кафедри
арт-менеджменту та івент
технологій Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою відмінно, А (97 балів)

Секретар ЕК Ірина ПЕТРОВА
17 січня 2024 р.

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ ТА ПОСЛУГ В АРХІВНИХ УСТАНОВАХ.....	10
1.1. Напрями діяльності архівних установ в контексті створення інформаційних продуктів та послуг	10
1.2. Функції та види інформаційних продуктів та послуг	20
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА НАУКОВО-ДОВІДКОВОГО АПАРАТУ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ	30
2.1. Нормативна база функціонування науково-довідкового апарату в архівах..	30
2.2. Основні компоненти науково-довідкового апарату вітчизняних архівів..	35
Висновки до розділу 2	43
РОЗДІЛ 3. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКОВО-ДОВІДКОВОГО АПАРАТУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ ТА БАЗИ ДЛЯ НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ АРХІВНИХ УСТАНОВ	45
3.1. Науково-довідковий апарат як інформаційний продукт у центральних і місцевих архівах України.....	45
3.2. Основні компоненти науково-довідкового апарату вітчизняних відомчих архівних установ.....	54
3.3. Проблемні аспекти розвитку інформаційних продуктів і послуг архівних установ України у 2022-2023 роках та перспективи використання іноземного досвіду	65
Висновки до розділу 3	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	88
ДОДАТКИ.....	98

ВСТУП

Одними із базових характеристик третього тисячоліття являється динамічне збільшення темпів глобалізації, яка розпочалася ще у ХХ столітті, й перехід до постіндустріального / інформаційного суспільства. Настає інноваційна ера суспільного розвитку, найбільш вагомим чинником якої є інформація, яка отримує першість у всіх сферах життя людини. Інформація й інформаційні ресурси знаходяться поряд і навіть випереджають за своєю значимістю такі найважливіші види ресурсів сучасного соціуму як матеріальні й енергетичні ресурси. Вказане є особливо важливим, оскільки саме інформація у час глобальних трансформацій стає найважливішою для людства і являється базовим аргументом перед викликами сучасності, перспективним чинником подальшого суспільного розвитку.

Актуальність роботи. Враховуючи великі різниці в рівні соціально-економічного розвитку між розвинутими та розвиваючимися країнами, які визначаються значними відмінностями в створенні та використанні інформаційних товарів і послуг, в Україні існують передумови для швидкого розвитку інформаційного суспільства. Основною метою цього розвитку є сприяння кожній особі, забезпечуючи широкий доступ до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Це дозволяє людям створювати та обмінюватися інформацією і знанням, розробляти товари та надавати послуги, використовуючи повною мірою їх потенціал. Впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери суспільного життя, а також у роботу державних та місцевих органів влади, визначається як один із пріоритетних напрямів державної політики. Вектор державної політики направлено в бік розвитку інформаційного суспільства в Україні та впровадженні передових інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери суспільного життя, а також в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. [55, с. 81].

Володіння ефективним використанням вірогідної та актуальної інформації, а також вміння застосовувати відповідні методи для її збирання, аналізу та представлення є ключовим елементом успішної діяльності підприємств і установ незалежно від їхньої організаційно-правової форми [50, с. 42]. Зазначене формує підґрунтя для нового розуміння архіву як суб'єкта інформаційних процесів і перетворень. Архіви постійно реалізують інформаційну діяльність для забезпечення соціуму ретроспективною інформацією, тобто формують обставини для комплексного використання відомостей, які містяться у документах Національного архівного фонду (НАФ).

Інформаційна сфера функціонування архівів потребує особливої уваги, оскільки користувачі мають право вимагати від архівів надання верифікованих послуг у сфері інформації. Сфера інформаційної діяльності архівів вимагає особливої уваги, оскільки користувачі мають право вимагати від архівних установ надання достовірних інформаційних послуг [54, с. 28].

Стан дослідження теми. Науковники з України вивчали проблеми оновлення архівних інформаційних ресурсів, а також застосування сучасних методів представлення архівної інформації, зокрема в Інтернеті, досліджували українські науковці Г. Боряк [10 – 17], А. Кисельова [38 – 40], І. Матяш [51 – 53], Н. Меньківська [54; 55], К. Новохатський [57 – 60] та ін. Значний внесок внесено Я. Калакурою, який провів обширну організаційну та наукову роботу, спрямовану на створення нової концепції професійної архівної освіти. Він також займався розробкою нових університетських програм і підручників з архівознавства та джерелознавства, приділяючи увагу актуальним питанням підготовки фахівців для архівної сфери [35; 36]. Важливий внесок у дослідження аспектів проблеми інформаційних технологій в обслуговуванні користувачів зробили також науковці Юдіна Л. [92], Січова О. В. [80 – 83], Христова Н. [87 – 89].

В оцінці вчених, що досліджують інформаційне суспільство, його розглядають як новий етап цивілізаційного розвитку та вищий рівень суспільного прогресу і культури, це – нова ера, як відрізок часу, відмінний за своїм внутрішнім суспільним змістом, за історичними подіями від попереднього розвитку часу у розвитку історії [37, с.25]. Інформаційне суспільство визнається як суспільство, що висуває високі цінності на можливість вільних комунікацій та використання інформаційно-комунікаційних технологій, функціонування мережевої економіки, популяризацію освіти, актуалізацію інтелекту, а також розвиток технологій і знань.

У дисертаційному дослідженні Л. Юдіної звертається увага на деталі організації інтелектуального доступу до інформаційних ресурсів Національного архівного фонду, використовуючи як традиційні, так і нові форми довідкового апарату (електронні бази даних облікового та тематичного характеру, електронні версії реєстрів описів та інше) [92].

Дисертаційне дослідження А. Кисельової, зокрема робота «Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи» (2005 р.), присвячене вивченню проблем формування електронних архівних ресурсів, а також створенню та наповненню веб-сайтів державних архівів та веб-порталу «Архіви України». Робота розглядає ці аспекти як традиційні форми довідкового апарату, таких як описи, каталоги, путівники, огляди, покажчики тощо. Особлива увага в дисертації приділяється історії формування архівних веб-сайтів у провідних державах світу та в Україні. Дослідження охоплює особливості функціонування веб-сайтів архівних установ, види інформаційних ресурсів у сфері архівістики, а також структуру та перспективи їхнього розвитку. Науковець визначає низку аспектів, спрямованих на трансформацію державних архівів України в комплексні документально-інформаційні центри, що відіграють важливу роль у розвитку архівної сфери [38].

Інформаційна діяльність спрямована на створення структур, що забезпечують обмін інформацією.

Інформаційні ресурси – це динамічні явища, які впливають на всі сфери внутрішнього та зовнішнього середовища організації.

С. Ілляшенко, український науковець, визначає інформаційний потенціал як сукупність ресурсів та можливостей для їх ефективного використання, які створюють умови для його сталого розвитку на основі генерації, накопичення і використання знань [33, с. 11].

Дисертація Н. Христової [88] розглядає аспекти організації підготовки довідково-інформаційних видань архівними установами України, зокрема путівників, описів та каталогів. В своєму дослідженні авторка надає компактний огляд вже опублікованих видань, які стосуються складу та змісту архівних фондів, і визначає можливості подальшого вдосконалення Національного архівного фонду. Н. Христова також підкреслює важливість розуміння сучасних проблем, пов'язаних із збереженням документів Національного архівного фонду, особливо в контексті їхньої ролі як складової історико-культурної спадщини українського народу. Дослідниця вказує на недостатність теоретичного вивчення цього напрямку діяльності архівів [89, с. 7]. Відповідно до Н. Христової, важливість репрезентативності відображення інформаційних скарбів архівних фондів у довідкових виданнях визначає розширення інформаційних можливостей архівних зібрань [89, с. 217].

Г. Боряк, у своїх цінних дослідженнях [12; 14], глибоко вивчає формування Археографічного реєстру національної архівної спадщини України та різні методи репрезентації архівних інформаційних ресурсів у мережі Інтернет. Вже у 1990-х роках завдяки науковцю було внесено погляд у розуміння проблем актуалізації архівних інформаційних ресурсів і обґрунтував необхідність створення Археографічного реєстру національної архівної спадщини України. Важливим вважається його підкреслення на

впровадженні інформаційних технологій для організації інтелектуального доступу до архівних інформаційних ресурсів України.

Л. Дубровіна, у свою чергу, вносить значний вклад у вивчення проблеми інформатизації архівної справи в Україні [28], розроблюючи концептуальні засади цього процесу.

Г. Папакін, як вказує [63, с. 279], виділяє три етапи в процесі забезпечення суспільства ретроспективною документною інформацією. Він розглядає організацію користування документами, користування ними та власне використання архівної інформації. Підкреслюється, що на другому етапі використання відбувається творчий процес отримання необхідної користувачеві інформації з архівних документів. Таким чином, використання Національного архівного фонду переходить у третій етап, де користувач реалізує отриману інформацію у потрібній формі.

Таким чином, **метою** даного дослідження є комплексне вивчення інформаційної діяльності державних архівних установ України. Означена мета передбачає вирішення таких науково-дослідницьких **завдань**:

- окреслити теоретичні засади дослідження інформаційних продуктів та послуг в архівних установах;
- проаналізувати систему науково-довідкового апарату архівних документів;
- розглянути стан та перспективи розвитку науково-довідкового апарату як інформаційного продукту та бази для надання інформаційних послуг архівних установ.

Об'єктом дослідження є інформаційні продукти та послуги, спрямовані на задоволення інформаційних потреб громадян.

Предметом є інформаційні продукти та послуги архівних установ України, особливості, аспекти їх використання в архівних установах.

Методи дослідження. Дане дослідження ґрунтується на системному та загальнотеоретичному осмисленні об'єктивних процесів, що відбуваються в аренах інформаційної діяльності у державних архівних установах України.

Для досягнення мети дослідження використовувалися методи аналізу та синтезу. Під час аналізу інформаційної діяльності в архівах застосовувалися також компаративний аналіз, систематизація та узагальнення.

Теоретичною основою дослідження є креативний огляд досягнень як зарубіжної, так і вітчизняної документо- та архівознавчої науки, а також їх використання для розробки стратегії поліпшення інформаційної діяльності в архівах.

Дослідження базується на методології, яка включає загальнонаукові (системний і функціональний), емпіричні (описання, спостереження) та теоретичні методи (узагальнення, пояснення, класифікація). Також використовувалися методи збору та аналізу інформації, які включають вивчення ключових характеристик інформаційної діяльності в архівних установах, а також методи експертних оцінок.

Джерельну базу роботи складають стандарти: ДСТУ 2732:2004. «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення»; ДСТУ 8889:2019. «Документи з паперовими носіями. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги»; ДСТУ 4331:2004. «Правила описування архівних документів»; ЗУ «Про інформацію»; ЗУ «Про Національний архівний фонд та архівні установи»; ЗУ «Про захист персональних даних»; ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність». Дані стандарти та закони відображають регулювання інформаційної діяльності архівних установ України.

Основними нормативно-правовими документами, що регулюють основні напрями діяльності архівних установ є Закони України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [73], «Про інформацію» [69] та ДСТУ 2732:2004. «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення» [24].

Апробація результатів дослідження. Основні положення даної роботи були апробовані під час участі:

- у I Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інформологічні, документознавчі, бібліотекознавчі та архівознавчі студії в сучасному світі», 2022 рік (27.10.2022) [46, с.50-53];
- у Міжнародній науковій конференції Харківської державної академії культури «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (17-18 листопада 2022р.) [48, с. 236-238];
- на Декаді студентської науки МДУ (13.03.2023) [45,с.42-45];
- у Міжнародній науковій конференції «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (22-23 листопада 2023 р., м. Харків, Харківська державна академія культури) [49,с.220-222];
- у Міжнародній науково-практичній конференції « Проблеми і перспективи поствоєнної розбудови України» (7-8 грудня 2023р, м. Київ, Маріупольський державний університет [42];
- у I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі» (26.10.2023) [46,с. 108-112];

Структура роботи. Структурно дана дослідницька робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять у своєму складі підрозділи, висновки, список використаних джерел і літератури, а також додатків. У першому розділі розглянуто сутність та види інформаційних продуктів та послуг, проаналізовані напрями діяльності архівних установ. У другому розділі охарактеризована вагомість науково-довідкового апарату в архівних установах, висвітлена нормативно-правова база. Третій розділ містить огляд проблем та перспектив розвитку архівів України. Список використаної літератури містить 92 позиції. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ ТА ПОСЛУГ В АРХІВНИХ УСТАНОВАХ

1.1. Напрями діяльності архівних установ в контексті створення інформаційних продуктів та послуг

Органи державної влади та місцевого самоврядування створюють інформаційні служби, системи, мережі, бази та банки даних для задоволення своїх інформаційних потреб. Визначення порядку їх створення, структури, прав та обов'язків відбувається за рішенням Кабінету Міністрів України та інших органів державної та місцевої влади.

Держава має постійно дбати про створення, ефективне функціонування та розвиток інформаційних систем, мереж, банків та баз даних у всіх сферах інформаційної діяльності. Гарантується свобода інформаційної діяльності для всіх громадян та юридичних осіб в межах їх прав і свобод, функцій і повноважень.

Традиційний погляд держави на архіви як на установи для накопичення, обліку та зберігання інформації перетворився через час у розуміння архівів як соціальних інституцій, які забезпечують доступ до своїх ресурсів та нових знань, дозволяючи робити відкриття та впливати на соціально-політичний клімат.

Забезпечення гарантованого збереження документів Національного архівного фонду, що є складовою частиною світової культурної спадщини, а також інформаційних ресурсів суспільства, потребує проведення відповідної державної політики у сфері архівної справи і діловодства. Дієвість механізму формування та реалізації цієї політики має ключове значення для захисту суверенітету та національних інтересів України у сфері архівістики.

Розв'язання цього завдання неможливе без комплексного вивчення особливостей інституціонального забезпечення механізму формування та реалізації державної політики у сфері архівної справи і діловодства.

Постійне та систематичне збирання та оброблення записаної інформації для її зберігання, пошуку, використання чи пересилання, яке виконується особою чи організацією, визначається як інформаційна діяльність.

Науково-інформаційна діяльність архіву орієнтована на задоволення потреб у первинній та вторинній архівній інформації. Первинна архівна інформація охоплює дані архівних документів, незалежно від їхнього формату, типу матеріального носія, місця та часу створення чи форми власності, що припинили свою первинну функцію, але зберігаються або підлягають зберіганню через їхню значущість для особи, суспільства чи держави, або як цінні об'єкти рухомого майна. Вторинна архівна інформація включає в себе дані, отримані з аналізу архівних документів, облікових документів архіву та інших джерел в результаті їхнього аналітико-синтетичного опрацювання [24].

У цілому інформаційна діяльність державних архівів є постійним та систематичним збиранням, використанням, поширенням і зберіганням первинної та вторинної архівної інформації архівами, які створені й фінансовані державою, з метою задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави у ретроспективній документній інформації. У цілому роль державних структур в інформаційній діяльності архівних структур являється визначальною.

На сьогоднішній день спостерігається зростання значущості розподілених у просторі інформаційних баз, що відбувається паралельно із розвитком демократичних процесів у суспільстві. Ці процеси тісно пов'язані із зростанням попиту на інформацію, яка виступає важливим ресурсом для соціальної активізації. Спостерігається також збільшення значення спеціалізованих загальносуспільних інформаційних центрів, зокрема

бібліотек, архівів, музеїв та інших культурно-освітніх закладів. Головна місія цих установ полягає в поширенні ретроспективної, поточної та перспективної інформації у просторі і часі, щоб надавати широкий доступ до інформаційних ресурсів не лише фахівцям, але й усім громадянам.

Постійне та систематичне збирання та оброблення інформації з метою зберігання, пошуку, використання чи передавання, що виконується особою чи організацією, називається інформаційною діяльністю. Сутність інформаційної діяльності полягає у створенні різноманітних інформаційних моделей об'єктів і явищ суспільства і природи, що беруть участь у людській діяльності, а також у створенні моделей цієї діяльності.

Науково-інформаційна діяльність, яка передбачає підготовку та поширення інформації, виконує функції перетворення, впорядкування, структурування та організації наукових знань в наукову інформацію. Ця діяльність спрямована на відображення та задоволення потенційних інформаційних потреб у нових знаннях, досвіді та прогнозах в різних сферах людської діяльності, сприяє подоланню «інформаційної кризи».

Інформаційна діяльність, яка є процесом виконання різноманітних дій з інформацією, тісно пов'язана з життям суспільства. Розвиток науки, культури, техніки, економіки та політики, а також інших сфер громадського життя неможливий без інформації в різних формах [24].

Організація торгівлі антикваріатом виступає ефективним заходом для запобігання крадіжок, оскільки викрадені архівні документи часто намагаються продати. Таким чином, неможливість законного продажу краденого може становити значущу перешкоду для викрадення. Вимоги, наведені у Звіті [31], в основному передбачають наявність документальних підтверджень законного походження архівних документів, що виставляються на продаж.

Елементами інформаційної діяльності є інформаційна система, інформаційна технологія та інформаційний потенціал, якому призначено провідну роль у роботі організації загалом. Для оцінки результатів

інформаційної діяльності певної організації доцільно використовувати інтегральний показник. Цей показник дозволяє здійснювати моніторинг за такими напрямками оцінки, як стан технічного забезпечення інформаційної діяльності, включаючи рівень надійності апаратного і програмного забезпечення, а також аспекти якості інформації. До цих аспектів входять такі показники, як релевантність, достовірність та наявність інформаційного шуму. Важливо також враховувати групу показників, що характеризують видаткову складову та суттєво впливають на результати інформаційної діяльності.

Незалежна Україна розпочала новий життєвий етап, опираючись на норми й досягнення Радянської України, поступово змінюючи й удосконалюючи їх згідно із вимогами нового часу. З огляду на вказане і спектр інформаційної діяльності державних архівів у подальшому дещо розширився й видозмінився. До базових її видів відповідно до Закону України «Про інформацію» [69] відносяться «одержання, використання, розповсюдження та зберігання інформації». Слід прив'язати кожен із вказаних видів до роботи державних архівів. Як процес отримання інформації можна розглядати створення Національного архівного фонду, який включає сукупність організаційних, методичних й практичних заходів, направлених на систематичне поповнення НАФ архівними документами, необхідними для суспільства, й вилучення із нього документів, що уже не мають суспільної цінності. Завданням формування НАФ є пошук, відбір та збереження архівних документів, які повноцінно відображають всі сфери життєдіяльності держави і суспільства.

Практично формування НАФ здійснюється державними архівами шляхом здійснення експертизи цінності документів, які формуються у процесі роботи юридичних й фізичних осіб; державний централізований облік та державну реєстрацію документів Національного архівного фонду; безпосереднє комплектування документами НАФ; організаційне й методичне

керівництво та контроль за функціонуванням архівних підрозділів і служб діловодства установ джерел комплектування [53, с.163].

Експертиза цінності документів представляє собою визначення культурної або практичної цінності документів в результаті їхнього всебічного вивчення для внесення документів до НАФ чи вилучення із нього, встановлення термінів зберігання архівних документів, які не підлягають внесенню до НАФ, фінансової оцінки документів НАФ й віднесення їх до унікальних й особливо цінних [61, с. 65]. Таким чином, можна стверджувати, що експертиза цінності документів являється одним з базових різновидів інформаційної діяльності державних архівів стосовно одержання інформації й становить теоретико-методичну базу створення НАФ.

У час після проведення експертизи цінності, коли виявлено суспільну значимість архівних документів, проводиться їхній облік, встановлюють й відзначають кількість, структуру та стан документів у відповідних облікових одиницях, реєструють віднесення документів до конкретних класифікаційних комплексів та забезпечують виконання організаційної системи.

Для визначення юридичного статусу документів та підтвердження права власності на них, реалізувати державний контроль, який регулює збереження, переміщення й дотримання права власності на документи, Держкомархів України й уповноважені ним державні архівні установи реалізують державну реєстрацію документів Національного архівного фонду. Попри їх форму власності й місця зберігання вони підлягають державній реєстрації.

Поповнення архіву документами – це систематичний та цілеспрямований процес розширення його зібрання національного архівного фонду відповідно до його профілю. Цей процес включає визначення джерел постачання архіву відповідно до його спеціалізації, визначення складу документів, які підлягають прийманню та приймання цих документів для зберігання [61, с. 74].

У рамках своїх повноважень архів реалізує управління у сфері свого

комплектування архівною справою. До базових завдань архіву як управлінського органу слід віднести: забезпечення формування й збереження документів НАФ та інших документів із значущістю для суспільства; організацію інформаційно-документаційного забезпечення управлінської діяльності й забезпечення дотримання законодавчих норм у сфері архівної справи й діловодства. Зазначені завдання реалізуються архівом через реалізацію базових його функціональних обов'язків як управлінської структури.

Наступний вид інформаційної діяльності – це зберігання інформації.

Забезпечення збереженості архівних документів представляє собою найважливішу функцію державних архівів, що передбачає формування оптимальних умов виконання вимог нормативних режимів зберігання, організація зберігання документів у відповідній формі, забезпечення у часі збереження фізико-хімічних характеристик матеріальної бази документів й, щоби запобігти втратам важливої документної інформації та забезпечити цілісність комплексів документів.

Організація зберігання документів – це «проведення в архіві комплексу робіт щодо раціонального розміщення документів у сховищах, контролю за їхнім переміщенням, наявністю, фізико-хімічним та технічним станом, реставраційного та консерваційно-профілактичного оброблення документів, створення страхового фонду й фонду користування, страхування документів, а також забезпечення їхньої збереженості під час надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру» [61, с. 131].

Інформаційну діяльність державних архівних установ у широкому розумінні виявляють різні аспекти використання й розповсюдження архівної інформації. Зокрема, її використання як діяльність, пов'язана із задоволенням інформаційних потреб фізичних і юридичних осіб та держави, включає проведення архівного опису, створення довідкового апарату архіву, користування його документами та використання архівної інформації.

Вміння описувати архівні документи, на переконання К. Селіверстової, є «одним із головних професійних обов'язків архівіста і показників його фахової компетенції» [79, с.181].

Низка поколінь архівістів виробляли правила й прийоми архівного описування: спершу це було тільки складання довідників, визначених орієнтирів у документах, у подальшому – формування системи наукових довідників, що зробили умови доступу до архівних документів й інформації, яка у них відображена, легшими і простішими. Таким чином, архівне описування забезпечує у відповідності із певними правилами й умовами доступ до архівних документів.

Формування доступу до ретроспективної інформації документів НАФ являється суспільно важливою функцією архівів. Щорічно близько мільйона справ від найбільш різноманітних підприємств, установ, організацій, міністерств і відомств надходить на державне зберігання [54, с. 29]. З огляду на вказане необхідно, щоби був досконалий довідковий апарат, формування якого є пріоритетним проблемним питанням в архівній справі й архівознавстві України.

Під довідковим апаратом архіву розуміється комплекс архівних описів, наданих у формі взаємопов'язаних і сформованих на єдиних методичних й методологічних засадах архівних довідників та баз даних, що призначений для пошуку архівних документів і розкриття їхнього змісту.

Довідковий апарат архівів є чітко структурованим. Його структура у власному розвитку перейшла від традиційних інвентарних описів до формування електронних довідників. Кожна архівна установа формує довідковий апарат, який побудовано згідно зі структурою Національного архівного фонду.

Юридичні та фізичні особи використовують архівну інформацію для задоволення своїх потреб, можуть користуватися документами архіву та використовувати архівну інформацію, якщо вказане не суперечить нормам чинного законодавства.

Формування умов, що сприятимуть усебічному використанню розміщених у документах НАФ відомостей, являється одним з базових напрямків діяльності державних архівів. У зв'язку із вказаним у період після проголошення Україною незалежності було ухвалено низку законодавчих й нормативно-правових актів, що сформували міцний фундамент для упровадження й інтенсифікації інформаційних відносин, у т.ч. і в архівній сфері. Одними із перших проявів демократизації в українській архівній сфері було розсекречування архівних документів й збільшення числа звернень громадян до архівних установ, зокрема дослідників, котрі працюють у читальних залах державних архівних установ.

Базовими формами використання відомостей, які містяться в документах архіву, є:

- «ініціативне інформування архівом органів державної влади та місцевого самоврядування, інших юридичних осіб про склад і зміст документів НАФ;
- надання документальної інформації за запитами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб;
- виконання звернень громадян, у тому числі іноземних та осіб без громадянства, з метою підтвердження або відновлення їхніх прав;
- надання копій або оригіналів документів для користування у секторі користування (читальному залі) архіву;
- видавання документів у тимчасове користування за межами архіву;
- експонування документів або їхніх копій на виставках;
- публікація документів та оприлюднення інформації, що міститься у них, у засобах масової інформації, у тому числі електронних;
- демонстрація документів і/або оприлюднення архівної інформації під час проведення інформаційних заходів» [54, с. 30].

Ще одним важливим різновидом інформаційної роботи державних архівів являється науково-дослідна й методична робота.

Наукові дослідження у різних сферах (архівно-, документознавства, археографії й інших спеціальних історичних наук, а також економічних, юридичних, природничих, технічних наук, які пов'язані із проблемами забезпечення збереженості документів, економічним аналізом функціонування архівів, інформатизацією архівної справи та ін.) реалізуються державними архівами для зростання ефективності базових завдань й функцій архівів, розвитку й удосконалення архівної справи на наукових засадах, поліпшення організації документів у діловодстві й раціоналізації праці архівістів. Науково-дослідна робота визнана Законом України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (ст. 2) важливою функцією державних архівних установ. Головними формами науково-дослідної роботи архівної установи являються:

- «наукові дослідження, результати яких втілюються в наукових монографіях, доповідях, статтях, аналітичних оглядах, публікаціях документів, довідниках, базах даних, нормативних документах;
- рецензування наукових праць і методичних розроблень з питань архівної справи та діловодства;
- обговорення теоретичних і прикладних проблем розвитку архівної справи та діловодства на засіданнях науково-дорадчих органів;
- організація і участь у наукових заходах (семінарах, конференціях, симпозіумах, засіданнях «круглого столу» тощо);
- організація роботи постійно діючих науково-методичних семінарів;
- підготовка і видання наукових та науково-популярних періодичних видань» [54, с. 30].

У результаті дослідження й узагальнення практичного досвіду роботи на підставі проведення наукових досліджень архівні установи реалізують методичну роботу, направлену на формування й упровадження найбільш доцільних методів і прийомів певних видів робіт.

Архіви проводять методичну роботу, яка включає у себе розробку та вдосконалення архівних технологій та впровадження результатів наукових досліджень у практику.

Отже, для забезпечення доступності документної інформації необхідно активізувати процес інформатизації архівної сфери. Одним із ключових напрямків у цьому контексті є перетворення довідкового апарату архівів та архівних документів у електронний формат, що призведе до створення Національного електронного фондowego каталогу та єдиної автоматизованої системи науково-довідкового апарату для архівних установ України.

Важливим кроком у розвитку інформаційної діяльності архівів є створення власних Інтернет-сайтів державними архівами, а також розміщення путівників та архівних довідників у електронному вигляді на сайтах Державної архівної служби. Іншими досягненнями в цьому напрямку є організація Інтернет-виставок.

Цільова роль державних структур у інформаційній діяльності архівів має велике значення. Таким чином, інформаційну діяльність слід сприймати як процес, спрямований на задоволення інформаційних потреб організації та її оточення, і використовувати існуючі інформаційні ресурси, технології та системи, надаючи важливий внесок в інформаційний потенціал.

Отже, класифікація архівних установ базується на їхній видовій приналежності та формі власності. У системі архівних установ України ключову роль відіграють державні архіви, які мають статус науково-методичних центрів і відповідають за розробку методик комплектування фондів, експертизу цінності документів, їх зберігання, реставрацію та ефективне використання, а також публікують довідково-інформаційні та методичні матеріали.

Загалом, інформаційна діяльність архівів включає такі аспекти, як архівне описування, формування довідкового апарату, користування та використання архівної інформації.

1.2. Функції та види інформаційних продуктів та послуг

Ключовим аспектом у вивченні інформаційної діяльності є не лише розкриття сутності терміну «інформаційна діяльність», але й визначення суті поняття «інформація». Зміна у розумінні та трансформація терміну «інформація» привели до виникнення нових наукових теорій і напрямів. Цей процес, який прискорено відбувався у другій половині ХХ століття, призвів до створення теорій, спрямованих на дослідження та прогнозування поведінки систем, де ключовою детермінантою розвитку є інформація і знання.

Створення єдиного інформаційного поля, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та електронної комерції призвели до формування інформаційного суспільства, що різко відрізняється від суспільства індустріального, і ставлять перед науковцями численні нові завдання.

В сучасному суспільстві інформацію розглядають як один з ключових ресурсів для розвитку, поряд із матеріальними, енергетичними та людськими ресурсами. Інформація представляє собою потік відомостей та сигналів, що обмінюються людьми та спеціальними пристроями. У виробництві вона виконує важливу роль, забезпечуючи функціонування техніки, оптимальну організацію виробництва та контроль за ним, а також сприяє переходу до нових ідей і технологій.

Сучасна інформаційна діяльність також включає обробку осмисленої інформації та прийняття рішень на її основі. Відповідно до Закону України «Про інформацію», інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Аналіз законодавства України та фахової літератури свідчить про те, що основними видами інформації є [69]:

- «статистична інформація;
- адміністративна інформація (дані);

- масова інформація;
- інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування;
- правова інформація;
- інформація про особу;
- інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- соціологічна інформація».

Джерелами інформації є документи та інші носії інформації, які представляють собою матеріальні об'єкти, що утримують інформацію, а також повідомлення від засобів масової інформації та публічні виступи.

Захист інформації визначається як сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, спрямованих на забезпечення збереження, цілісності інформації, а також на визначення правильного порядку доступу до неї [69].

Розвиток інформаційного суспільства в Україні враховує ціннісні орієнтації суспільства, зміну масової свідомості з часу проголошення незалежності, об'єднання регіонів через інформаційні засоби, розширення конкуренції у сфері інформаційних послуг та впровадження нових мультимедійних засобів зв'язку в усі сфери державного управління. Основні принципи національної інформаційної політики включають гарантії права на інформацію, відкритість, доступність та вільний обіг інформації в суспільстві, а також законність одержання, використання і зберігання інформації.

Інформаційна діяльність може бути визначена як діяльність, пов'язана з інформацією різних суб'єктів суспільних відносин. Крім того, це є сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб та інтересів різних суб'єктів, включаючи громадян, юридичних осіб, суспільство, державу та міжнародне співтовариство [32]. Відповідно до законодавства України, інформаційна діяльність – це сукупність заходів, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних

осіб і держави [ст. 12].Визначено, що «основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації» [69].

Інформаційна діяльність державного архіву – це безперервне та систематичне збирання первинної та вторинної архівної інформації через державні архіви, що створюються та фінансуються для задоволення потреб громадян, корпорацій та держави в ретроспективній документальній інформації.

Інформаційна діяльність це постійний і систематичний збір і обробка записаної інформації для зберігання, пошуку, використання та передачі конкретними особами чи організаціями.

Інформаційна діяльність може бути визначена як стратегічні підходи та заходи, спрямовані на цільові групи з метою надання їм інформації, ознайомлення з конкретними питаннями і впливу на їхнє ставлення чи навіть поведінку. В аналітичному контексті інформаційну діяльність можна також розглядати як процеси отримання, перетворення, накопичення та передачі інформації, пов'язані з діяльністю людей.

Основні напрями інформаційної діяльності охоплюють політичний, економічний, соціальний, духовний, екологічний, науково-технічний, міжнародний та інші аспекти.

Згідно із Законом України «Про інформацію», інформаційну діяльність можна класифікувати за такими видами:

Одержання інформації – це процес придбання і накопичення документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою.

Використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Поширення інформації – це розповсюдження, обнародування і реалізація документованої або публічно оголошеної інформації.

Зберігання інформації – забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв.

Також інформаційна діяльність може бути класифікована як традиційна (пов'язана зі зберіганням та наданням інформації на паперових та магнітних носіях), порівняно нові види (засновані на використанні електроніки, такі як телефон, радіо, телебачення, цифровий зв'язок) та види, що обумовлені використанням сучасних технологій обчислювальної техніки та засобів комунікації.

Процес інформаційної роботи може бути описаний як послідовність операцій, таких як реєстрація, передача, накопичення, обробка, зберігання, видача інформації. Цей процес дозволяє швидко знаходити потрібні відомості, які запитуються конкретними споживачами. Практичні дії в інформаційній роботі базуються на виборі методів аналізу і застосуванні технологій і алгоритмів. Методи пізнавальної діяльності включають у себе правила, підходи, принципи і прийоми, сформульовані на основі людського досвіду та знань в систему застосування.

Інформаційний потенціал визначається як сукупність засобів, методів і умов, які активізують та ефективно використовують інформаційні ресурси. При цьому стан інформаційного потенціалу визначає рівень інших складових потенціалу організації, зокрема, інноваційного.

Інформаційний продукт, що є безпосереднім результатом інформаційної діяльності, можна розглядати як все, пов'язане з задоволенням інформаційних потреб, виробництвом інформації та її обслуговуванням. Це включає програмні продукти, бази даних та іншу інформацію. У деяких дослідженнях запропоновано розглядати інформаційний продукт як продукт, що застосовується на інформаційному ресурсі, тоді як інформаційну послугу визначають як дії, спрямовані на безпосереднє задоволення інформаційних потреб.

Цінність інформаційного продукту визначається тим, наскільки він задовольняє потреби користувачів. Сьогодні для задоволення потреб користувачів вже не обов'язково відвідувати, наприклад, бібліотеку чи архів. Державні архіви мають величезний інформаційний ресурс і можуть задовольнити всі запити споживача.

Результатом інформаційної діяльності є інформаційний продукт, який з'являється перед споживачем у вигляді інформаційних товарів та послуг.

Більш детально розглянемо поняття, посилаючись на ЗУ «Про інформацію» (ст. 40, 41), де чітко позначені поняття «інформаційна продукція» та «інформаційна послуга»:

«Інформаційна продукція – це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ та організацій» [69]. Тобто, інформаційний продукт поширюється, як і будь-який інший матеріальний продукт, тобто за допомогою послуг.

«Інформаційна послуга – це здійснення інформаційної діяльності у визначений час і визначеній законом формі по доведенню інформаційної продукції до споживачів з метою задоволення їх інформаційних потреб»[69]. Іншими словами, інформаційна послуга отримує та надає в розпорядження споживачу інформаційні продукти.

Інформаційні послуги часто розглядаються як послуги, які можна отримати лише за допомогою комп'ютерів, але насправді цей термін охоплює гораздо ширший спектр. Важливо відзначити, що до інформаційних продуктів та послуг відносяться не лише результати інформаційної діяльності, але й технічні заходи та програмне забезпечення, що забезпечують створення, зберігання, обробку та поширення інформації.

Розглянемо класифікацію інформаційних товарів і послуг. Однією з основних мет класифікації є навчальний аспект, а з іншого боку – синтез для порівняння, організації, обліку та виявлення загальних тенденцій у розвитку

класифікованих об'єктів чи процесів. Класифікація інформаційних продуктів і послуг подана в схемі 1.1.

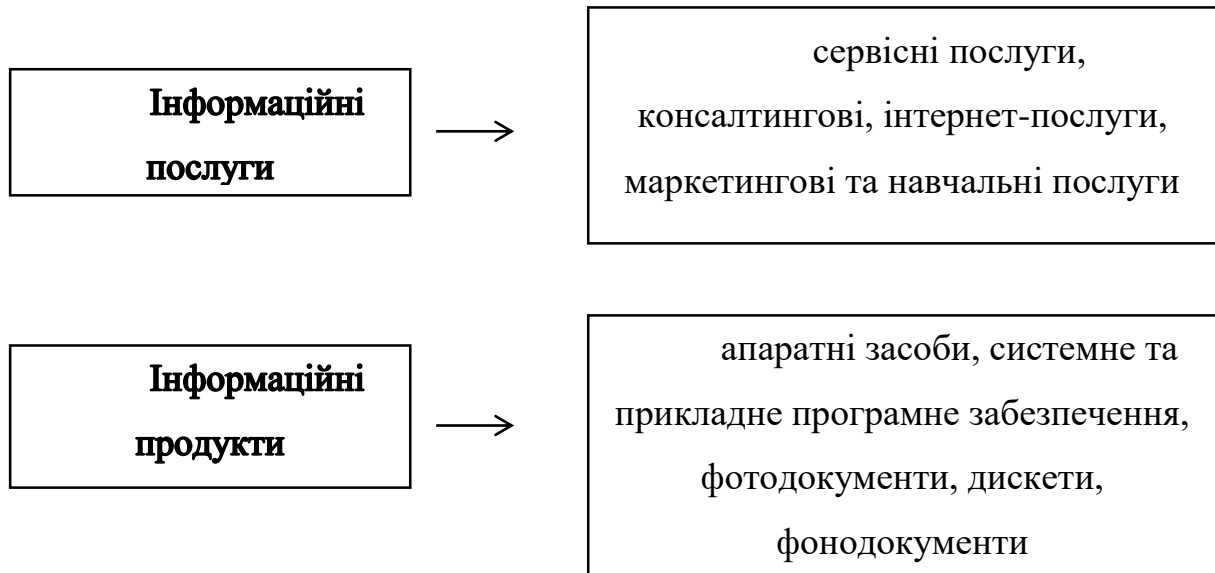

Рис. 1.1. Класифікація інформаційних продуктів та послуг

Інформаційний продукт має свої переваги, серед яких варто відзначити наступні аспекти:

-товар, ціна, розподіл та просування інформаційного продукту мають свої унікальні особливості, відмінні від інших продуктів;

-сфера інформаційних продуктів є найбільш динамічною, оскільки інформацією неможливо насичитися назавжди, і її завжди буде потрібно;

-у процесі пошуку інформаційних продуктів користувачеві слід застосовувати методи та прийоми маркетингу, щоб ефективно задовольнити його потреби, так само, як це робить їхній виробник;

-вартість інформаційних продуктів базується на часовій сутності, оскільки інформація найцінніша в момент її створення, а при тиражуванні вартість інформації значно знижується;

-використання сучасних інформаційних продуктів у матеріальному виробництві сприяє здешевленню готової продукції, що визначає цінність товару для споживача.

Послуги можуть надаватися споживачу як частина товару або як самостійний товар. Вартість технічних товарів може включати в себе витрати на гарантійне обслуговування (зокрема ремонт), доставку, встановлення, настроювання тощо. Зазвичай фірми-продавці надають подібні послуги виключно покупцям своїх товарів. Надалі, менш поширені послуги системної інтеграції, такі як аналіз, розробка проектів, встановлення обладнання тощо, як правило, надаються вітчизняними системними інтеграторами в межах комплексних проектів, становлячи менше 5% вартості.

Інформаційна діяльність організації включає компоненти, такі як інформаційна система, інформаційна технологія та інформаційний потенціал, який відіграє провідну роль в функціонуванні організації взагалі. Таким чином, інформаційна діяльність стає однією з ключових складових роботи організації, орієнтованою на вирішення інших завдань і цілей. Визначення та злагодження цілей та ресурсів інформаційної діяльності конкретної організації дозволяє виділити цей напрямок серед інших та визначити його характеристики.

Важливо відзначити, що інформаційні ресурси є основою знань, вони утримують в собі колективний досвід людства і визначають подальший напрямок його розвитку. Завдяки цим ресурсам індивідуальні знання перетворюються в колективні, що визначає інформаційні ресурси як основу систем освіти і науки, а також основу держави.

Необхідно відзначити, що проблема створення та використання інформаційних ресурсів в архівних установах залишається недостатньо розробленою на рівні вітчизняної науки. Тому важливим є продовження наукових досліджень з цього питання та розроблення єдиної концепції системи інформаційних ресурсів в архівних установах України. Архівні установи відігравали та продовжують відігравати ключову роль у задоволенні інформаційних, культурних та освітніх потреб суспільства, кумулюючи, зберігаючи, обробляючи та накопичуючи інформацію.

Отже, інформаційну діяльність слід розглядати як процес, спрямований на задоволення інформаційних потреб організації та, у деяких випадках, її оточення. Цей процес використовує наявні інформаційні ресурси, технології і системи, надаючи вирішальне значення інформаційному потенціалу.

Для оцінки результатів інформаційної діяльності організації рекомендується використовувати інтегральний показник. Цей показник дозволяє проводити моніторинг за різними аспектами, такими як технічне забезпечення інформаційної діяльності (з надійністю апаратного і програмного забезпечення), а також якість інформації, включаючи її релевантність, достовірність та відсутність інформаційного шуму. Також слід враховувати показники, пов'язані з видатковою стороною, які значно впливають на результати інформаційної діяльності.

Для суспільства архівні установи історично виступали та продовжують виступати ключовими постачальниками інформаційних, культурних та освітніх потреб. Їхні функції є кумулятивними, охоплюючи збирання, зберігання, обробку та накопичення інформації. Останнім часом архіви все більше акцентують на маркетингові стратегії, реагуючи на постійну економію державного фінансування та нові очікування та потреби відвідувачів.

Поява глобальної загрози для здоров'я населення України у зв'язку з вірусом COVID-19, воєнний стан змусив не тільки архівні установи, але й інші заклади закриватися та шукати нові можливості задоволення інформаційних потреб користувачів, а також зміцнення відносин з ними. Все це підштовхнуло архівні установи переглянути стратегію надання інформаційних послуг та знаходити засоби адаптації до нових умов. На сьогоднішній день архіви успішно забезпечують та розширюють набір послуг та ресурсів інформації для суспільства.

Отже, інформаційна діяльність державних архівів представляє собою систематичне збирання, використання, поширення та збереження архівної інформації. Архіви, що фінансуються державою, виконують цю функцію для

задоволення потреб громадян, юридичних осіб та держави в документній інформації ретроспективного характеру. Важливо визначити роль державних структур у забезпеченні інформаційної діяльності архівів.

Висновки до розділу 1

Таким чином, проаналізувавши теоретичні засади дослідження інформаційних продуктів та послуг в архівних установах, ми з'ясували наступне:

- для задоволення інформаційних потреб структури державної влади й місцевого самоврядування формують інформаційні служби, мережі, системи, банки і бази даних. Порядок їх створення, структурні компоненти, права й обов'язки визначаються Кабінетом Міністрів України чи іншими органами державного управління, а також органами місцевого самоврядування;
- система державних архівів об'єднує центральні та місцеві архівні установи. У більшості країн світу, центральні державні архіви мають статус національних архівів. Своім завданням вони виконують збереження національної архівної спадщини та забезпечують розширений доступ до архівної інформації. Крім того, ці установи організують роботу з поточними документами державних установ;
- було розкрито поняття «інформаційний продукт» та «інформаційна послуга», наведена класифікація інформаційних продуктів та послуг;
- враховуючи положення Закону України «Про інформацію», де визначені основні види інформаційної діяльності, можна зробити висновок, що кожен з цих видів визначає специфіку інформаційної діяльності державних архівів. Зокрема: одержання інформації визначає формування Національного архівного фонду (НАФ); використання інформації охоплює створення довідкового апарату, користування документами архіву, використання архівної інформації та архівне описування; розповсюдження

інформації включає науково-дослідну роботу, методичну роботу та інформатизацію архівів; зберігання інформації – забезпечення збереженості документів в архіві. З цієї причини необхідно сприяти підвищенню ефективності інформаційної діяльності державних архівів, які є важливою інформаційною установою, що відіграє важливу роль у інформаційному просторі;

– виокремлюють науково-інформаційну діяльність, завданням якої являється підготовка й поширення інформації, а головною метою – відображення, задоволення усіх потенційних інформаційних потреб адекватними відомостями про нові знання, досвід й прогнози у різних сферах людської діяльності. Науково-інформаційна діяльність виконує роль трансформації, упорядкування, структурування й організації наукових знань у наукову інформацію;

– інформаційна діяльність державних архівів передбачає постійний та систематичний збір, використання, поширення й зберігання первинної і вторинної архівної інформації архівами, які створені й фінансовані державою, для задоволення потреб громадян, юридичних осіб й держави у ретроспективній документній інформації. Основними напрямками інформаційної діяльності являються: політичний, екологічний, економічний, духовний, соціальний, науково-технічний, міжнародний тощо.

Сутність інформаційної діяльності полягає в отриманні та накопиченні громадянами, корпораціями чи державою документованої або публічно оприлюдненої інформації; використовувати інформацію для задоволення інформаційних потреб громадян і юридичних осіб країни та поширювати інформацію в установленому законодавством порядку; зберігати документи, інформацію та носії інформації в належному стані. Сенс інформаційної діяльності складається з створення найрізноманітнішого інформаційного макету всіх усіляких об'єктів і явищ суспільства, природи і науки, пов'язаних з діяльністю людини.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА НАУКОВО-ДОВІДКОВОГО АПАРАТУ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

2.1. Нормативна база функціонування науково-довідкового апарату в архівах

Всі основні законодавчі акти у сфері національних архівів ґрунтуються на нормах Конституції України, які безпосередньо стосуються культурної спадщини та ретроспективної документної інформації. Ключовими для архівів та громадян у сфері архівістики є положення статей 34 і 54 [41], які гарантують право кожної особи вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію; свободу творчості в літературі, мистецтві, науці та техніці; також обов'язок держави забезпечувати збереження історичних пам'яток та інших культурних цінностей.

Конституційна підстава державної політики в галузі архівістики та діловодства також ґрунтується на положеннях статті 32 [41], яка визначає, що збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди є неприпустимим. Ці норми гарантують кожному громадянину право ознайомлюватися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, спростовувати неправдиву інформацію про себе та членів своєї сім'ї і вимагати вилучення будь-якої інформації.

Законодавством визначено засади внутрішньої політики в гуманітарній сфері: «відродження духовних цінностей українського народу, захист та примноження його культурного надбання, збереження національної культурної спадщини; забезпечення безперешкодного доступу громадян до інформації, створення умов для розвитку інформаційних технологій та

інформаційного суспільства, широкої інтеграції і доступу громадян до світового інформаційного простору» (стаття 10) [68].

Традиційно система архівних установ включає такі компоненти:

-державні (національні) архіви: ця частина системи включає центральні та місцеві архівні установи. У більшості країн світу центральні державні архіви мають статус національних архівів. Основні завдання включають збереження національної архівної спадщини та забезпечення розширеного доступу до архівної інформації, а також організацію роботи з поточними документами урядових установ;

-галузеві (відомчі) архіви: ці архіви володіють документами, які виникають в результаті діяльності конкретних відомств і підпорядковані управлінню відповідної галузі;

-приватні (корпоративні архіви): цей тип архівів зберігає документи недержавних установ, таких як наукові, культурно-освітні та громадські організації. Вони, як правило, є самостійними і не підпорядковані урядовим архівним органам.

-проміжні архіви: у деяких країнах існують так звані проміжні архіви або архівні підрозділи, які мають право тимчасового зберігання документів різних відомств, установ і організацій перед їхнім постійним зберіганням у центральних державних архівах після експертизи цінності.

У численних країнах спостерігається активний процес створення та регулювання недержавних архівів в архівному законодавстві. Ця тенденція визначає право постійного зберігання різних категорій документів за основними силовими структурами, науковими та культурно-освітніми установами, а також іншими організаційними структурами, такими як парламенти, адміністрації президентів, органи статистики, геології, картографії, прикордонної служби та інші.

Переходячи до державної політики в сфері інформаційної діяльності в архівних установах, слід зауважити, що при переході до інформаційного суспільства виникло нове розуміння архівів як суб'єкта інформаційних

процесів. Архіви розглядаються як інформаційні системи, що володіють власними інформаційними ресурсами у традиційній та електронній формі. Основна функція архівів полягає у зберіганні, пошуку та наданні архівної інформації. Архіви постійно здійснюють інформаційну діяльність для забезпечення суспільства ретроспективною інформацією, створюючи умови для всебічного використання відомостей, що містяться в документах Національного архівного фонду.

Конституція України закріплює право громадян на вільний доступ до інформації. Це забезпечується мобільністю та відкритістю інформаційних потоків, включаючи архівну інформацію, для всіх громадян та соціальних інституцій України.

ЗУ «Про Національний архівний фонд України та архівні установи» є базовим нормативним актом, що регулює відносини, пов'язані з формуванням, обліком, зберіганням і використанням Національного архівного фонду та інші основні питання архівної справи. Цей закон визначає роль інфраструктури, що забезпечує функціонування Національного архівного фонду.

Прийняття ЗУ «Про інформацію» визначає основоположний принцип інформаційних відносин, який полягає в «відкритості, доступності інформації та свободі її обміну». Цей закон визнає право всіх громадян, юридичних осіб і державних органів на інформацію та гарантує вільний доступ до архівної документної інформації.

Закон України «Про науково-технічну інформацію» визначає науково-технічну інформацію як будь-які дані чи відомості щодо досягнень науки, техніки і виробництва. Це охоплює інформацію, яка може бути збережена на матеріальних носіях або представлена у електронній формі.

Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» визначає інформатизацію як сукупність організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на створення умов для задоволення

інформаційних потреб та реалізації прав громадян і суспільства через застосування інформаційних систем, мереж, ресурсів та технологій.

Основним нормативно-правовим актом у галузі архівної справи і діловодства є Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи». Згідно зі статтею 3 цього закону, державна політика у цій сфері визначається Верховною Радою України. Держава забезпечує умови для зберігання, примноження та використання Національного архівного фонду, сприяє досягненню світового рівня в розвитку архівної справи і діловодства. Виконавчі органи та органи місцевого самоврядування забезпечують виконання державної політики у цій галузі у межах своєї компетенції.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі архівної справи і діловодства, відповідно до статті 24 зазначеного закону, має завдання забезпечувати реалізацію державної політики, нормативно-правове регулювання, визначення перспектив та пріоритетних напрямів розвитку, міжгалузеву координацію, контроль за діяльністю архівних установ і служб діловодства, організацію зберігання та використання Національного архівного фонду, міжнародне співробітництво у цій галузі [73].

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» є допоміжним, але важливим документом у вивченні основ державної політики щодо інформаційної діяльності архівних установ. У цьому законі документ визначається як матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації на різних носіях.

В Україні процес зберігання та використання електронної спадщини регулюється законами, такими як «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис».

Закон «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI»» також відіграє важливу роль у регулюванні цих питань [18,с.205].

Щодо європейського контексту, важливими є Рекомендації Ради ЄС від 14 листопада 2005 року, які розглядають проблематику збереження архівів [18]. Ця ґрунтовність забезпечується посиланнями Рекомендацій [18] на Звіт [31]. У розділі «Б» Рекомендацій, зазначено необхідність прийняття заходів для запобігання крадіжкам архівних документів, включаючи заходи, спрямовані на протистояння архівним крадіжкам та поліпшення пошуку викрадених документів. При цьому чітко визначено, що заходи, передбачені розділом «Б», повинні бути розроблені та реалізовані відповідно до Звіту.

Державна архівна служба України (Укрдержархів), створена у 2010 році в рамках оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, є правонаступником Державного комітету архівів України. Цей орган є центральним виконавчим органом, що координується Кабінетом Міністрів України через міністра юстиції. Укрдержархів входить до системи органів виконавчої влади та здійснює контроль та координацію в реалізації державної політики у сферах архівної справи, діловодства, а також формування та функціонування державної системи страхового фонду документації.

Загалом в Україні існують чіткі нормативні положення, які визначають інституційні механізми для формування та реалізації державної політики у сфері архівної справи.

Отже, зробимо висновки щодо прийняття низки законів про архіви Україна започаткувала процес реформування архівної справи, який триває й сьогодні. Головними його характеристиками є інформатизація, доступність, розширення доступу до ретроспективної інформації, правовий аспект. Сучасні нормативно-правові акти сприяли підвищенню ефективності діяльності архівних установ, що свідчить про те, що вони мають велике значення насамперед як інформаційні установи та відіграють важливу роль у публічному інформаційному просторі.

2.2. Основні компоненти науково-довідкового апарату вітчизняних архівів

Важливим компонентом функціонування державних архівних установ України в інформаційному просторі являється активне (із кожним роком усе більш динамічне) залучення й використання ресурсів мережі Інтернет. Адже історична й культурна спадщина нашої держави, її історична пам'ять не можуть вважатися повноцінними без якомога більш повного залучення до наукового обігу значних масивів документів, що містяться у фондах державних архівних установ. До базових напрямів організації найбільш широкого доступу до інформації відноситься переведення в електронну форму довідкового апарату архівів та архівних документів – отже формування цифрового інформаційного простору нашої держави.

Організація архівної справи в сучасній Україні визначається специфічними особливостями, які закріплені на законодавчому рівні Законом України «Про національний архівний фонд і архівні установи» [73]. Цей правовий акт розкриває наступні поняття:

1. Довідковий апарат, що охоплює різноманітні форми, такі як путівники, описи, каталоги, покажчики, бази даних, номенклатури справ та інші, спрямовані на ефективний пошук архівних документів чи інформації, яка міститься в них.
2. Національний архівний фонд, який представляє собою сукупність архівних документів, що відтворюють історію духовного і матеріального життя українського народу та інших націй, мають культурну цінність і є спільним надбанням українського суспільства [73].

Щодо організаційних заходів, архівісти переконують у важливості:

- забезпечення вільного доступу до документів Національного архівного фонду, сприяння активізації досліджень історії України;

- проведення круглих столів та виставок документів, оприлюднення інформації щодо актуальних історичних тем у ЗМІ та Інтернеті;
- забезпечення широкого доступу до архівів репресивних структур тоталітарного режиму, вирішення проблем доступу до архівної інформації з грифами секретності.

Підготовка путівників та довідкових видань відповідно до програми «Архівні зібрання України» та публікація їх електронних версій на порталі «Архіви України».

Щодо проблеми доступу до архівних документів, вона залишається актуальною, але не є нагальною. Головним завданням державних архівів є розширення доступу до архівів, щоб українське суспільство мало більше інформації про своє минуле. Архівісти керуються положеннями Загальної декларації прав людини, яка гарантує право кожного на отримання та поширення інформації будь-якими доступними засобами.

Є суттєві проблеми у сфері інформаційної діяльності сучасних архівних установ України, зокрема, впровадження електронного документообігу залишається на низькому рівні.

«Незадовільний стан матеріально-технічної бази у державних архівних установах, а також у багатьох установах – джерелах формування НАФ не дає змоги створити автоматизовані робочі місця архівістів для організації своєчасної та якісної роботи з передавання-приймання електронних документів на постійне зберігання» [20, с. 20].

Справжньою трудністю є забезпечення збереження цифрових ресурсів для майбутніх поколінь, включаючи надійність носіїв інформації, сумісність форматів даних, програмних платформ та фізичних пристроїв. Згідно із завданнями формування й забезпечення збереженості цифрових архівних ресурсів слід сформуванати цифровий фонд, що складається із двох базових структурних елементів: цифрового архіву й страхового фонду.

Лише чотири архівні установи України, а саме Центральний державний історичний архів України, Центральний державний кінофотофоноархів, державні архіви Запорізької та Волинської областей мають централізовані сховища для зберігання електронної інформації. В інших державних архівах відсутні такі централізовані сховища для зберігання цифрових зображень та робочих документів у формі електронних файлів. Це обмеження унеможлиблює ефективне використання існуючої інформації та викладення заходів для захисту від можливих пошкоджень або втрати через помилки чи несанкціоновані втручання персоналу, а також через технічні аварії [20, с. 59].

Наразі усі обласні державні архівні установи України у різних формах (Інтернет-сайти, сторінки) представлені в Глобальній мережі. Їх інформаційний потенціал являється досить значним, однак, разом із тим, не у повній мірі достатнім для подальшого розвитку архівних установ як сучасних соціальних і комунікаційних структур. Актуальною лишається проблема розробки цільової й комплексної програми соціальної, наукової й електронної комунікації у мережі архівних установ нашої країни, гармонізація й впровадження міжнародних стандартів у вказаній сфері.

Реалізація перспективних напрямків розвитку Інтернет-сайтів архівних установ нашої держави, задіяння сучасних методик представлення соціально значущої документної інформації ретроспективного характеру дозволять поглибити процеси їх організаційних і функціональних трансформацій у сучасному інформаційному середовищі, забезпечить базове підґрунтя переходу до створення єдиного архівного інформаційного простору.

У сучасному інформаційному суспільстві важливими чинниками є відкритість суспільства та вільний доступ до інформації. З огляду на вказане, державні архіви України, незважаючи на існуючі проблеми, керуючись засадами демократичної й соціально правової держави та по мірі наявних можливостей, докладають зусиль до надання усім членам українського

суспільства умови рівного й нічим не обмеженого доступу до історичної й культурної спадщини нашої країни.

У контексті розвитку відкритого суспільства слід характеризувати роботу архівів України у контексті представлення архівних інформаційних ресурсів у мережі Інтернет, зокрема шляхом формування веб-сайтів архівних установ, поєднаних в єдиний Інтернет-портал «Архіви України», що є невід'ємним компонентом інформаційних ресурсів України. Інтернет-сайт розглядається як документна й інформаційна система, оскільки йому характерні усі ознаки зазначеної системи в класичному розумінні: наявність масиву документів, методів інформаційного пошуку, технічних і технологічних засобів фіксування, збереження й представлення інформації), яка існує у формі організованої сукупності електронних документів й їхніх зв'язків.

Офіційний веб-портал «Архіви України» був створений шляхом реалізації комплексу організаційних і правових заходів, пов'язаних з інформатизацією архівної сфери й наразі є потужним інформаційним ресурсом, що містить значний масив відомостей про документальну спадщину нашої країни. Можливості вказаного довідника є різноманітними, охоплюючи описові (повідомлення, хроніка, огляд тощо), бібліографічні та археографічні (каталоги, покажчики, списки та переліки), едиційно-текстові (публікація джерел та наукових ресурсів), зображувальні (включаючи кіно-фото-ресурси), бази даних, краєзнавчі відомості тощо.

В Україні веб-портал Укрдержархіву (Держкомархів України до 2010 р.) був створений 24 грудня 2000 р. згідно з Указом Президента України від 31 липня 2000 р. № 276а/2000 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» та Розпорядження Президента України від 2 вересня 2000 р. № 273/2000-рп «Про невідкладні заходи щодо розвитку архівної справи» як основний державний інформаційний ресурс

глобальної комп'ютерної мережі Інтернет в галузі архівної справи та архівної інформатизації.

На даний момент, станом на 01.01.2023, відома інформація про мережу архівних установ України включає 874 одиниці, зокрема: 7 центральних державних архівів; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства; 3 центральні державні архівні установи; 25 державних архівів областей, м. Києва; 111 архівних відділів (секторів) райдержадміністрацій; 126 архівних відділів (секторів) міських рад; 14 галузевих державних архівів; 570 архівних установ сільської, селищної, міської ради, ради об'єднаної територіальної громади (далі – трудові архіви); 17 архівних установ, заснованих фізичними особами та/або юридичними особами приватного права. Внаслідок збройної агресії російської федерації відбулись зміни у мережі архівних відділів районних державних адміністрацій та міських рад в Донецькій, Запорізькій, Луганській, Харківській, Херсонській областях [62].

Всі архівні довідники можна класифікувати за типами та підвидами. Серед типів архівних довідників виокремлюються:

- ✓ архівний опис;
- ✓ архівний каталог;
- ✓ путівник по фондах архіву;
- ✓ покажчик та огляд документів.

Наявність у кожного державного архіву України офіційного веб-сайту являється невіддільним компонентом його інформаційної діяльності. Слід погодитися із думкою, що у цілому можна виокремити такі базові компоненти (форми) представлення інформаційних ресурсів на Інтернет-сайті архіву:

1. Інформаційні сторінки веб-сайту включають огляди архівних фондів, описи каталогів, картотек та покажчиків, які доступні в архіві.

2. Електронні довідники різних жанрів і видів, такі як путівники, анотовані реєстри описів тощо.
3. Цифрові зображення документів представлені у формі електронних виставок, включаючи онлайн-експозиції.
4. Самостійна науково-інформаційна діяльність працівників архіву, яка включає наукові публікації та дослідження [62].

Більшість архівних Інтернет-сайтів вирізняється тим, що практично на кожному з них подається інформація про архівні фонди. На веб-ресурсах обласних архівів України опис складу фондів можна знайти у розділах, таких як «Фонди», «Склад фондів», «Склад та характеристика фондів», «Огляди фондів». В той же час, деякі архіви пропонують детальніші характеристики фондів на розгалужених веб-сторінках.

Проблемним є пошук огляду фондів на Інтернет-сайті Державного архіву Полтавської області, оскільки огляди фондів знаходяться в окремому розділі сайту «Архівні зібрання України» [62].

Важливим компонентом представлення наявного в архівах документального ресурсу являється формування електронних фондових каталогів.

Відповідно до «Правил роботи архівних установ України» «архівні довідники можуть вестися в електронній формі з метою забезпечення оперативного, багатоаспектного пошуку архівної інформації та виведення її на екран дисплея. Інформаційною основою комп'ютеризованого довідкового апарату є зміст описових статей на усіх рівнях архівного описування, а також ключові слова та рубрика тори» [66, с.111].

Путівники по архіву знаходяться у відкритому доступі на Інтернет сайтах практично усіх обласних державних архівів України за виключенням архівних установ Миколаївської, Полтавської й Чернігівської областей [9, с. 17].

Інший тип архівно-інформаційного документа, який можна розмістити на веб-сайті архіву, це анотований реєстр описів. Це архівний довідник, що

включає у себе структурований перелік описів справ з короткими анотаціями документів і призначений для надання конкретних характеристик їх змісту.

Анотований реєстр описів як компонент сайту архіву знаходяться на Інтернет-сторінках переважного числа архівів, зокрема: «Державного архіву Волинської області (Анотований реєстр описів / Фонди періоду до 1939 року; Анотований реєстр описів фондів органів і організацій Компартії України (1939-1991), Державного архіву Дніпропетровської області (Реєстр описів фондів радянського періоду і незалежності), Державного архіву Житомирської області (Фонди дорадянського періоду), Державного архіву Закарпатської області (Анотований перелік описів фондів угорського походження Берегівського підрозділу Державного архіву Закарпатської області до 1918/1919 рр. - та за 1938- 1944/1945 рр.), Державного архіву Кіровоградської області (Том I. Фонди періоду до 1917 року; Том II. Фонди періоду після 1917 року Кн. 1 та Кн. 6), Державного архіву Миколаївської області (Т. 1. Фонди дорадянського періоду), Державного архіву Одеської області (Дорадянський період), Державного архіву Черкаської області (Том 1: Фонди дорадянського періоду; Том 2: Кн. 1. Фонди періоду після 1917 р.) Державний архів Херсонської обл. (Т.1, Т. 2. Фонди періоду після 1917 р.) тощо» [9, с. 19].

Ще одним видом інформаційно-аналітичного документа є «архівний покажчик, який може виступати самостійним архівним довідником або елементом довідкового апарату до архівного довідника» [9, с. 19].

Основними видами покажчиків являються: тематичні, предметні, хронологічні. Покажчики бувають також внутрішньофондові, міжфондові, міжархівні. Лише на веб-сайті Державного архіву Миколаївської області, окрім покажчиків, можна знайти переліки фондів, такі як «Фонди архівних секторів районних державних адміністрацій Миколаївської області», «Списки фондів, що зберігаються в архівних відділах міських рад Миколаївської області» та «Списки фондів трудових архівів Миколаївської області» [9, с. 19]. Зазначимо, що останній вид інформаційного архівного

ресурсу, а саме покажчики, недостатньо розкритий на веб-сайтах інших державних архівів України.

Для зручності користування соціально значимою ретроспективною документною інформацією на Інтернет-порталі Укрдержархіву розташовано тематичний покажчик виставок та окремих розділів [62].

Основними етапами інформатизації архівної справи є:

- «обладнання архівних установ відповідними технічними та програмними засобами, комп'ютеризація управлінських функцій Державної служби архівів України та власне архівів;
- комп'ютеризація комплектування архівів та централізованого обліку документів, створення в електронній формі системи архівних довідників, інших баз даних;
- комп'ютеризація на єдиних засадах процесів комплектування, описування, обліку, створення довідкового апарату в кожному архіві;
- представлення національних архівних інформаційних ресурсів у мережі Інтернет;
- використання комп'ютерних технологій для страхового копіювання документів, формування повнотекстових баз даних;
- створення електронних копій документів для фонду користування» [54, с. 31].

Загалом, на основі положень Закону України «Про інформацію», де визначені основні види інформаційної діяльності, можна зробити висновок, що кожен з цих видів визначає різновиди інформаційної діяльності державних архівів, а саме:

- «одержання інформації – формування НАФ;
- використання інформації – створення довідкового апарату, користування документами архіву та використання архівної інформації, архівне описування;
- розповсюдження інформації – науково-дослідна робота, методична робота, інформатизація архівної справи;

– зберігання інформації – забезпечення збереженості документів в архіві» [68].

Дуже важливою є проблема впровадження галузевих програм щодо створення Національного електронного фондowego каталогу, електронного комплексу описів архівних фондів та повнотекстової публікації текстів архівних документів у режимі онлайн. Це передбачає об'єднання електронних ресурсів архівних установ на регіональному та загальнонаціональному рівні.

Отже, можна зробити висновок, що процес залучення документів до наукового та соціального обігу отримав назву «доступ» і включає кілька аспектів. Перший – це фізичний доступ до фондів, що передбачає можливість користувачам особисто працювати з архівними документами. Другий це інтелектуальний доступ до інформації про документ та його зміст, що означає отримання необхідної довідкової інформації через документи вторинного рівня та публікації текстів документів у спеціальних виданнях. Третій це соціально-правовий доступ, який реалізується архівами через оприлюднення інформації, що міститься в архівних документах.

Висновки до розділу 2

Отже, дослідивши систему науково-довідкового апарату архівних документів, було встановлене наступне – фізичний доступ до документів забезпечується через організацію роботи дослідників у читальних залах архіву, де документи систематизовано в архівні документальні системи. Однак у багатьох архівних установах виникає проблема недостатньої пропускної здатності читальних залів, зокрема, Центральний архів зарубіжної україніки та Центральний державний науково-технічний архів не мають окремих приміщень для читальних залів. Оснащення читальних залів

новою копіювальною технікою та забезпечення доступу до Інтернету та інформаційної системи НАФ України є ще однією проблемою.

На фізичному рівні доступ до документів також реалізується через розсекречення архівних матеріалів, зняття необґрунтованих обмежень на ознайомлення з документами, що не становлять державної таємниці. Процес розсекречення відзначається активністю в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління, але в інших архівних установах відбувається повільніше.

Щодо інтелектуального доступу, цей аспект залучення документів до соціального обігу включає розробку системи науково-довідкового апарату до фондів архівів, яка містить каталоги, описи фондів, анотовані реєстри, покажчики, путівники та довідники. Ця система дозволяє користувачам та архівістам орієнтуватися в об'ємній архівній інформації.

Основою нормативно-правової бази системи архівних установ є Конституція України, яка встановлює норми, що стосуються історико-культурної спадщини, архівної справи та документної інформації.

Проблема реалізації галузевих програм, спрямованих на створення Національного електронного фондового каталогу, електронного комплексу описів архівних фондів та публікацію текстів архівних документів у режимі онлайн, є надзвичайно актуальною, оскільки передбачає об'єднання електронних ресурсів архівів на рівні регіонів та на загальнодержавному рівні.

РОЗДІЛ 3. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКОВО- ДОВІДКОВОГО АПАРАТУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ ТА БАЗИ ДЛЯ НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ АРХІВНИХ УСТАНОВ

3.1. Науково-довідковий апарат як інформаційний продукт у центральных і місцевих архівах України

Настання інформаційної ери й загальне поширення друкуючих і копіюючих пристроїв, у 90-х рр. минулого століття привело до різкого росту утворення паперових документів. Сучасний розвиток економіки й державного управління дає усе більше й більше приводів для документування. Крім того, доступність і відносна дешевина копіювання й друку приводять до надмірного нагромадження непотрібних документів. Раніше, коли витрати на створення документа були значними, такі як наприклад, при використанні друкарської машинки, це призводило до мінімізації обсягу створеного документа та загальної кількості документів. Однак зараз, завдяки поширеності та широким можливостям офісної техніки, перелік та обсяг накопичених документів максимізуються, оскільки не існують технічних обмежень для їхнього створення [6, с. 191].

Як правило, обсяг накопичених архівних фондів дуже великий. У зв'язку із цим будь-які роботи відносно таких документів пов'язані зі значними кадровими, тимчасовими й фінансовими витратами. У керівників і співробітників відомчих архівів може навіть скластися думка, що простіше залишити архівні документи, які накопичені, у тому вигляді, в якому вони зберігаються зараз. У той же час якщо все-таки відповідні документи будуть переукомплектовані, розсортовані й оцифровані, то ефект може бути значним [6, с. 192].

Знищення накопичених архівних документів може здійснюватися й без попереднього сканування виділених на знищення документів. Однак це

можливо тільки в тому випадку, якщо такі документа не запитані у поточній діяльності й у відношенні їх відсутні вимоги нормативних правових актів, що пропонують необхідність постійного зберігання на паперовому носії.

За цих умов актуалізувалася проблематика розвитку науково-довідкового апарату як інформаційного продукту у центральних і місцевих архівах України.

Щорічно архіви України приймають на державне зберігання приблизно 1 мільйон справ від міністерств, відомств, установ, організацій і підприємств. Для організації доступу до обширного обсягу цих документів, які входять до Національного архівного фонду України, необхідно мати ефективний системний довідковий апарат. З огляду на вказане в українському архівознавстві й архівній практиці проблематика довідкового апарату є пріоритетною, а її розв'язання безпосередньо пов'язане з останніми напрацюваннями української історичної науки, станом впровадження інноваційних технологій, узагальненням міжнародного досвіду [74].

Ефективність використання документів Національного архівного фонду в науково-практичних цілях значною мірою залежить від надання інформації щодо складу й змісту документів усього архіву, груп фондів, фондів або колекцій. Реалізація доступу до відомостей, які містяться у документах Національного архівного фонду України, здійснюється через довідковий апарат, тобто сформований на єдиних методологічних та методичних засадах комплекс пов'язаних архівних довідників (у т.ч. електронних), призначений для розкриття складу й змісту архівних документів. Довідковий апарат формується кожною архівною установою. Його було побудовано згідно із структурою Національного архівного фонду. Архівні довідники містять відомості щодо складу й змісту документів на рівні:

- Національного архівного фонду в цілому;
- державного архіву;
- архівного фонду;

– одиниці зберігання.

Державні архіви України здійснюють роботу стосовно створення принципово нових довідників – електронних версій реєстрів фондів як компонентів Національної архівної інформаційної системи. В електронному вигляді формуються: путівники, анотовані реєстри, фонди й описи фондів, відомості щодо змін тощо. Усе це в сукупності формує довідковий апарат окремо взятого архіву області, що є частиною НАФ України.

Найважливішою складовою довідкового апарату являються архівні описи, які служать підставою для складання усіх інших довідників щодо складу та змісту документів. Архівний опис призначений для розкриття складу й змісту одиниць зберігання (обліку) й закріплення їх систематизації усередині фонду, а також обліку справ. Описи складаються в діловодстві й архівних підрозділах установ. У державних архівних закладах описи складаються на документи, які надійшли неописаними до архівної установи й під час переробки неякісних описів, що викликано невідповідністю їх інформаційного значення сучасним вимогам використання відомостей, які містяться у документах Національного архівного фонду [74].

Доцільно проаналізувати науково-довідковий апарат центральних державних архівів України на прикладі Центрального державного архіву вищих органів державної влади і управління України.

Довідковий апарат ЦДАВО – це систематичний, географічний, іменний каталоги, предметно-тематичні та іменні картотеки, міжфондові й фондові покажчики, а також тематичні й фондові огляди, бази даних. В архіві виданий повний сучасний путівник за фондами. Анотований реєстр описів фондів є доступний на веб-сайті архіву. У цілому в архіві пройшли тематичне розроблення 109 фондів, опрацьовано 522 781 справ, складено 582 982 тематичних карток [78].

Структура науково-довідкового апарату ЦДАВО складається із:

- 1) Описів – 5673 од.
- 2) Каталогів – систематичного, географічного, іменного;

3) Картотек:

- історії Другої світової війни – предметно-тематична, іменна;
- історії відбудови економіки в Україні (1924-1932) – предметно-тематична, іменна;
- історії громадянської війни – предметно-тематична, іменна;
- історії колективізації сільського господарства в УСРР (1927-1933) – предметно-тематична, іменна;
- історії комітетів незаможних селян (1921-1934) – предметно-тематична, іменна;
- історії Києва – предметно-тематична, іменна;
- історії національно-визвольного руху в УРСР (XX ст.) – предметно-тематична, іменна;
- історії промисловості та робітничого класу УРСР (1926-1941) – предметно-тематична, іменна;
- історії радянської літератури (1919-1934) – предметно-тематична, іменна;
- історії розвитку сільського господарства в УСРР (1920-1933) – предметно-тематична, іменна;
- Чорнобильської катастрофи (1986-1991) – предметно-тематична;
- Народного комісаріату іноземних справ (1918-1925) – предметно-тематична.

4) Показчиків:

- міжфондових:
- неопубліковані документи ЦДАВО України про колективізацію і голод в Україні (1928-1936);
- опубліковані документи ЦДАВО України про колективізацію і голод в Україні (1929-1933);
- постанови і розпорядження Ради Народних Комісарів УРСР (1919-1943);

- фондів:
  - ф. 34 Вища рада народного господарства УСРР (1918-1932) – предметно-тематичний, географічний, іменний;
  - ф. 288 Прокуратура УРСР (1936-1941) – іменний.
- 5) Оглядів: тематичних та фондів.
- 6) Автоматизованих баз даних:
- документація, яка стосується долі радянських військовополонених під час Другої світової війни;
  - матеріали, що належать до Українського національного фонду «Взаєморозуміння і примирення» та відображають інформацію про українських громадян, які перебували на примусових роботах у Німеччині та Австрії під час Другої світової війни [78].

Центральний державний архів вищих органів влади та управління в м. Києві (ЦДАВО України) є сховищем документальних матеріалів, що свідчать про діяльність всіх владних структур, які діяли на території України протягом ХХ століття. У фондах архіву знаходяться особисті архіви видатних особистостей новітньої історії України, таких як Симон Петлюра, Володимир Винниченко, Дмитро Дорошенко, Микита Шаповал, Дмитро Антонович, Софія Русова, Іван Огієнко, Микола Садовський та інші. Крім того, архів містить документи, пов'язані з життям та діяльністю визначних постатей української державності, науковців та митців, серед яких Михайло Грушевський, Павло Скоропадський, Григорій Петровський, Микита Хрущов, Володимир Щербицький, Павло Тичина, Олександр Довженко, Олександр Корнійчук, Олександр Богомолець, Микола Стражеско та інші.

Архів регулярно поповнюється новими матеріалами, які надходять від понад 300 джерел комплектування, включаючи інформацію про діяльність Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного та Верховного судів, Генеральної прокуратури, Вищої ради юстиції, міністерств, державних комітетів та відомств після 1991 року.

Крім загальних розділів («Новини», «Послуги» тощо) сайт представлений окремим великим розділом «Електронний ресурс». Цей розділ складається із трьох каталогів: «Цифрова колекція», «Путівник», «Довідковий апарат». Ресурс надає можливість здійснювати повнотекстовий пошук за назвами фондів, історичними довідками та анотаціями до фондів і описів, а також заголовками справ. Електронні покажчики імен, організацій та географічних назв є електронними аналогами традиційних карткових каталогів і забезпечують додаткову інформацію для дослідників. За допомогою зручного інтерфейсу можна переглядати оцифровані матеріали, а ті, що ще не оцифровані, можна замовляти до читального залу архіву онлайн через особистий кабінет. Архів систематично працює над наповненням ресурсу та удосконаленням пошукових можливостей.

Отже, невід'ємною частиною інформаційної діяльності сучасних архівних установ є існування офіційного веб-сайту кожного державного архіву, що дозволяє користувачам отримувати доступ до необхідної інформації з будь-якої точки світу, де є комп'ютер та підключення в Інтернет. Це підвищує роль веб-сайту як якісного джерела науково-довідкової інформації та засобу оперативного та комфортного пошуку. Наявність веб-сайту дає можливість вільного доступу до архівних колекцій.

Кожного року ЦДАВО України отримує документи від понад 300 джерел комплектування, серед яких Офіс Президента України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, Генеральна Прокуратура України, Вища рада юстиції України, міністерства та інші центральні органи влади.

Розглянемо специфіку довідкового апарату в архівах України на регіональному рівні. Зокрема, у Державному архіві Миколаївської області приділяється велике значення вільному й зручному доступу до науково-довідкового апарату на Інтернет-сайті установи. На сторінці розміщено посилання на повне зібрання описів на фонди історичної епохи до 1917 року,

періоду СРСР й періоду незалежності. У вказаних архівних описах міститься інформація щодо діяльності виконавчих комітетів, обласної ради, окружних комітетів й комісаріатів, інспекторів і публіцистичних видань, окружних судів і міських відділів різного профілю, регіональних (міських і районних) управлінь тощо. Інформація була структурована за номером фонду у РВБ-форматі і це значною мірою полегшує роботу з архівними документами й виконання запитів користувачів архівного закладу [54].

Важливими посібниками для дослідників являються також путівники, що містять відомості про склад й зміст усіх фондів архіву. Путівники можуть створюватися за фондами всіх архівів у цілому по країні, за фондами кількох архівів, за фондами окремого архіву, за окремим комплексом фондів архіву (архівів), формуючи наступні види: путівник по архівах, путівник чи короткий довідник по фондах архіву, тематичний путівник. Путівник складається з описів фондів, а також довідкового апарату. Схема розташування описів залежить від складу фондів архівної установи. Найчастіше структура розділів складається із переліку фондів структур державної влади й управління, громадських організацій і фондів особового походження та архівних колекцій. У середині розділів фонди згруповані у підрозділи за галузями чи різновидом виробничої діяльності, у межах підрозділів – за ознакою підпорядкування чи однотипності установ, а у подальшому за хронологією, значимістю фондів, алфавітом назв та ін. Основна частина путівника – описання фондів – складається із назв фондів, довідкових відомостей про фонд, короткої історичної довідки та анотації документальних матеріалів фонду, бібліографічного списку літератури про фонд [74].

Усі державні архіви України прагнуть робити свої путівники найбільш повними, досконалими й зручними в користуванні. Якісним прикладом вказаного посібника являється «Путівник по фондах та колекціях Державного архіву Миколаївської області», в якому містяться відомості щодо складу й змісту документів, у т.ч. й тих, які перебували на таємному

зберіганні, доповнена короткими історичними й біографічними відомостями про фондоутворювачів. До видання також увійшли списки всіх фондів, що зберігаються чи зберігалися у Держархіві, і це дає змогу дослідникам отримати більш цілісне уявлення щодо складу й змісту документального надбання державного архіву Миколаївської обл. Це видання призначене для спеціалістів у галузі історії, а також для краєзнавців, архівістів, викладачів і студентів вищих навчальних закладів. Також воно адресоване всім, хто виявляє інтерес до історії Миколаївщини [23].

Автономні архівні довідники, такі як анотовані реєстри описів, розкривають склад і зміст документів фонду за його описами. Реєстри створюються у вигляді списку фондів і включають номер і назву фонду, крайні дати діяльності фондоутворювача, номери описів фонду за аркушем, кількість одиниць зберігання у кожному описі, їх крайні дати та стислу анотацію щодо змісту документів, що внесені до опису. Довідковий апарат до анотованого реєстру включає титульний аркуш, передмову та покажчик до списку фондів [74].

Один з таких анотованих реєстрів – «Анотація до довідника документів НАФ, що зберігаються в музеях Миколаївської області», що представляє інформацію про документи Національного архівного фонду, що знаходяться у музеях Миколаївської області. Цей довідник включає дані щодо документів НАФ в різних музеях області та складений в рамках програми «Архівні зібрання України», серії «Архівні установи України» [1].

Таким чином, кожен вид архівного довідника формується для виконання визначених функцій (облікових чи інформаційно-пошукових), на певних рівнях комплексів документів (НАФ, групи архівів, архівної установи, фонду, а також справи). Від репрезентативності відображення інформаційних багатств фондових установ архівними довідниками залежить зростання інформаційних можливостей архівних збірників [74].

Держархів Миколаївської області надає архівну інформацію на запити юридичних та фізичних осіб. Безкоштовно надаються відповіді стосовно інформації про:

- соціальний стан;
- рівень освіти та проходження навчання;
- трудовий стаж;
- служба в Збройних Силах СРСР;
- стан здоров'я та перебування на лікуванні;
- творчу діяльність та авторські права на наукові та інші праці;
- нагородження та присвоєння почесних звань;
- участь у Другій світовій війні, партизанському та підпільному русі;
- перебування в евакуації, на окупованій території, у гетто та інших місцях примусового утримання, примусове вивезення до Німеччини та інших країн Центральної та Східної Європи під час Другої світової війни;
- репресії, депортації, розкуркулення, позбавлення волі та виборчих прав (включаючи конфіскацію майна) та подальшу реабілітацію [77].

Можна надавати різну оцінку діяльності архівних установ з організації доступу до документів НАФ. Переважна частина показників із року в рік неухильним чином збільшується, що свідчить як про зростаючий попит соціуму на ретроспективну документу інформацію, так і діяльність архівістів стосовно задоволення вказаного попиту. Очевидним є те, що із різних причин галузь архівів ще не у повній мірі відповідає на вказані суспільні потреби.

У цьому контексті доцільно сприяти підвищенню ефективності інформаційної діяльності державних архівів, що мають велику значущість як інформаційна установа, що відіграє істотну роль у суспільному

інформаційному просторі, та, безпосереднім чином, як важливе джерело у доступі до документів архівів НАФ України.

Тренди щодо реалізації вказаних напрямів розвитку архівів у системі новітньої наукової комунікації й чіткі завдання відносно системності їх дій вимагають подальшого дослідження.

Отже, державні архіви України здійснюють роботу стосовно створення принципово нових довідників – електронних версій реєстрів фондів як компонентів Національної архівної інформаційної системи. В електронному вигляді формуються: путівники, анотовані реєстри, фонди й описи фондів, відомості щодо змін тощо. Усе це в сукупності формує довідковий апарат окремо взятого архіву області, що є частиною НАФ України.

3.2. Основні компоненти науково-довідкового апарату вітчизняних відомчих архівних установ

Головні структурні частини науково-довідкового апарату вітчизняних відомчих архівних закладів слід розглянути на прикладі архіву Національної академії наук України, що являє собою унікальне інформаційне джерело стосовно історії науки й культури України, наукової і творчої діяльності видатних представників нашої країни.

Документальні ресурси фонду дають потенціал для дослідження процесів організації, реалізації, координації й виконання наукових досліджень НАН України (як вищої державної наукової організації) із фундаментальних і прикладних проблем природничих, технічних та соціо-гуманітарних наук. Крім того, важливим є простеження посилення впливу Архівного фонду Національної академії наук України на інноваційний розвиток навчання та культури в Україні.

Облік й зберігання документів архівного фонду Національної академії наук України організовується за фондами, колекціями й одиницями зберігання (справами) й окремими документами.

Базовою умовою забезпечення установ, структур, дослідників й рядових громадян повноцінною ретроспективною інформацією, являється існування системи науково-довідкового апарату до документів архівного фонду НАН України. Установи НАН України – це передусім науково-дослідні інститути й прирівняні до них наукові установи (обсерваторії, ботанічні сади, заповідники, бібліотеки та ін.) й установи, що створюються для забезпечення наукової діяльності інститутів (спеціальні й дослідні конструкторські технологічні бюро; дослідні й експериментальні заводи, підприємства і виробництва; обчислювальні, науково-інженерні, міжгалузеві наукові центри та ін.), документи яких формуються у самостійні фонди [79]. У ході функціонування зазначених установ створюються документи, які входять до складу Національного архівного фонду нашої країни.

Керуючись правом, наданим ст. 30 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (2888-14), Президія НАН України, за погодженням Держкомархіву України, 2001 р. затвердила ряд положень, направлених на забезпечення поліпшення стану архівної справи й діловодства в установах НАН України [4, с. 32]. Серед цих документів:

- Положення про Архівний фонд Національної академії наук України;
- Положення про Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського;
- Типове положення про науковий архів установи НАН України.

Зазначені нормативні акти визначають – склад документів Архівного фонду НАН України; перелік фондоутворювачів; структуру фондоутримувачів, їхній статус та взаємозв'язки; базові критерії й принципи формування, обліку, зберігання й використання архівного фонду НАН України [62]. Разом із тим, зазначені документи виявляють специфічні відмінності задіяння архівної термінології у НАН України. Так, в архівній системі Національної академії наук України використовується термін «науково-довідковий апарат», на відміну від традиційного терміну

«довідковий апарат». Оскільки до архівного фонду НАН України входять фонди науково-дослідних установ, документи яких містять міжгалузеву й багатосторонню інформацію, а також фонди особового походження, до складу яких входять документи, які є унікальними джерелами індивідуального креативного процесу й закріплення пріоритету та авторства дослідника у наукових розробках, із метою їхнього збереження та оперативного пошуку, в архівній мережі Національної академії наук України, на єдиній науково-методичній основі формується система взаємопов'язаних і взаємно-доповнюваних архівних довідників щодо складу й змісту документів, які становлять сукупність науково-довідкового апарату.

Склад науково-довідкового апарату архіву установи НАН України визначається складом та змістом документів, характером й завданнями пошуку та інтенсивністю використання документів. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ІА НБУВ) є ключовим архівним підрозділом у структурі Національної академії наук України та відповідає за розробку нормативно-методичних документів в сфері архівної справи, включаючи аспекти формування та використання науково-довідкового апарату та документів Архівного фонду Національної академії наук України. Крім того, інститут архівознавства здійснює контроль й надає науково-методичну і практичну допомогу в науковій й технічній обробці архівних документів установ НАН України й у формуванні науково-довідкового апарату до них. У свою чергу, архівні підрозділи установ НАН України формують й удосконалюють систему науково-довідкового апарату до документів архівної установи [81, с.246].

Відповідно до положень, визначених у Положенні про Архівний фонд Національної академії наук України, архіви науково-дослідних установ НАН України мають зобов'язання тимчасово зберігати документи до моменту їх передачі для постійного архівування в Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [4, с.35-50]. Наразі архівосховище ІА НБУВ не має достатніх площ для розміщення архівних фондів усіх

установ, водночас в обов'язковому порядку до ІА НБУВ надходять архівні документи ліквідованих інститутів. Документи Президії й установ НАН України наразі зберігаються в їхніх архівах. ІА НБУВ, у свою чергу, здійснює науково-методичну й консультаційну роботу щодо формування, зберігання, обліку та використання документів архівних установ академічних установ [4, с. 34].

Базовим елементом в установах Національної академії наук України являється опис архівних документів. Опис представляє собою архівний довідник, який призначений для розкриття змісту справ і закріплення систематизації документів у рамках архівного фонду, їхнього урахування й забезпечення пошуку справ. Основні засади формування описів викладені у розроблених фахівцями ІА НБУВ методичних рекомендаціях – «Методичні рекомендації щодо складання описів на документацію Архівного фонду НАН України в установах НАН України» [4, с. 64-75].

Впродовж тривалого періоду базовим джерелом відомостей щодо складу архівних фондів установ НАН України являлися описи, історичні довідки до фондів, частково картотеки до документів й окремі публікації. Огляди масивів документів й матеріалів щодо знакових подій і найбільш важливі напрямки діяльності, структурні зміни, наукових співробітників академії з часу її формування до 1950 року вміщені у збірники документів з історії Національної академії наук України. Самостійні тематичні огляди документів Архівного фонду НАН України розміщені у роботах О. Путро [75], В. Кучмаренко [44], О. Січової [80].

У 2007 році на основі проведеного аналізу та дослідження описів і історичних довідок до документів архівних фондів установ було підготовлено до друку видання «Архівні фонди установ Національної академії наук України. Путівник» [5]. При створенні архівного фонду науково-дослідної установи НАН України документи розділені за видами й цільовим призначенням на кілька основних груп. У процесі наукового й технічного опрацювання документів вказаних груп формуються архівні

справи, котрі відповідним чином включаються до трьох відмінних хронологічно продовжуваних описів: опис №1 – науково-організаційної й управлінської документації; опис № 2 – первинної і підсумкової науково-дослідної й науково-технічної документації; опис № 3-ос – документації з особового складу. У часи СРСР, документи, пов'язані із профспілковою діяльністю установи, були об'єктом окремого опису під номером 4-мк. На сучасному етапі відмовилися від такої практики, і тепер документи профспілок включаються до опису під номером 1. Визначені документи, що становлять цілісні комплекси, із метою їхнього кращого представлення можуть формуватися у самостійні описи [83].

Зокрема, у Національному ботанічному саду ім. М. Гришка створюється окремий опис під номером 4, який охоплює документи Ради ботанічних садів і дендропарків України, і опис під номером 5, що включає документи, пов'язані з капітальним будівництвом ботанічного саду. У Інституті біохімії ім. О. Палладіна формується опис під номером 5, який охоплює документи Українського біохімічного товариства. В той самий час більшість документів наукових і громадських об'єднань, що функціонують на базі установ НАН України, відображаються в певних підрозділах річних описів під номером 1, які стосуються управлінської та науково-організаційної документації установи. Всі ці описи мають відповідний довідковий апарат, включаючи титульний аркуш, зміст, список скорочень (за необхідності), передмову та засвідчувальний напис опису [82, с. 83].

Для усіх архівних фондів установ Національної академії наук України розробляються історичні довідки із доповненнями. Історична довідка підготовлена на підставі відомостей, які знаходяться у документах архівного фонду із посиланням на справи фонду, до яких увійшли вказані документи. У ній наведені дані стосовно:

- формування, реорганізації, перейменування та ліквідації установи із посиланням на відповідні розпорядчі документи, що фіксують вказані факти;
- базових напрямів наукової діяльності;

– структури установи та змін в ній.

Також вказується щодо наявності підлеглих науково-допоміжних організацій. Самостійним блоком наведена інформація стосовно формування архівного фонду – проведення науково-технічного впорядкування документів, які описи складені на документи фонду з указуванням крайніх дат документів, номерів справ й загального числа справ в описах; характеристики документального складу кожного опису, специфіка формування справ, наявність унікальних документів, фізичний стан й мова документів; наявність довідкового апарату до описів, а також місце зберігання документів.

До першої групи відносяться й включаються до опису № 1 документи, які відображають процес управління установою й організації наукових досліджень. Опис № 1 в установах НАН України формується у відповідності до хронологічно-структурної ознаки. Винятком являється Інститут кібернетики ім. В. Глушкова, у рамках якого документи архівного фонду формуються за структурно-хронологічною ознакою. Описова стаття включає 6 компонентів: 1) порядковий номер; 2) діловодний індекс; 3) заголовок справи; 4) дати документів у справі; 5) кількість аркушів у справі; 6) примітки. Назвою розділу опису являється рік створення документів, а підрозділи опису відповідають назвам структурних підрозділів [83].

Взагалі, розділ щорічного опису під номером 1 для науково-дослідної установи охоплює такі розділи: керівництво, учений секретар, наукові відділи, відділ кадрів, бухгалтерія, редколегія журналу, спецрада з присудження наукових ступенів; наукові ради, товариства; профспілковий комітет. У залежності від структури й напрямів функціонування установи, можуть додаватися інші підрозділи. Науково-допоміжні установи сформовані для виконання вузькоспеціалізованих завдань й мають більш просту структуру та відповідно документну наповненість. З огляду на вказане, річні розділи опису № 1 зазначених установ, зазвичай не поділяються на

підрозділи, а документи у них розміщуються за значимістю (управлінські, планово-виробничі, кадрові, а також фінансові) [83].

До підрозділу керівництва включені: організаційна та розпорядча документація, а також листування. У першу чергу це статут, що визначає місце установи у структурі Національної академії наук України; її статус, економічний базис діяльності, основи реалізації наукової, науково-організаційної та економічної діяльності; порядок управління закладом; його структуру, майнові права, порядок реєстрації, а також ліквідації.

Крім статутів, у закладах формуються положення щодо структурних підрозділів установи. Із переліку розпорядчої документації в описі відкладаються:

- постанови та розпорядження Президії й Відділень НАН України, що стосуються безпосередньо установи;
- накази керівника закладу стосовно формування, злиття, ліквідацію підрозділів, відносно формування постійно діючих комісій, організацію й проведення наукових конференцій, форумів, затвердження штатного розпису закладу тощо.

В окремі справи згруповане листування з установами, організаціями, підприємствами, дослідниками щодо організації й здійснення наукових досліджень. Найбільший за видовим і інформаційним складом являється підрозділ, до якого включені документи вченого секретаря установи. Насамперед це документи ученої ради – колегіального дорадчого органу, який обирається для здійснення, разом із дирекцією, управління науковою й організаційною роботою установи. Вчена рада розглядає питання відносно визначення тематики наукових досліджень, їхнього планування й звітності, обрання на наукові посади і присудження наукових звань працівникам, вдосконалення структури інституту, координації й наукової взаємодії з іншими організаціями, видавничої діяльності, аналізує стан реалізації наукових розвідок, їхнього матеріально-технічного й фінансового забезпечення, затверджує результати атестування наукових працівників,

тематики дисертаційних досліджень та ін. Процес розгляду питань й рішення ученої ради фіксуються у протоколах засідань, а документи, які були представлені на розгляд, відкладаються у справах із протоколами у формі додатків чи формуються у самостійні справи.

У цьому підрозділі знаходяться документи наукових заходів, організованих установою; документи стосовно проведення конкурсів на найкращу наукову роботу, стосовно висунення співробітників закладу у дійсні члени й члени-кореспонденти НАН України й щодо подання на присудження державних та іменних премій; звіти, інформації, довідки, що висвітлюють процес наукових досліджень та ін. Із документації наукових відділів до опису вкладені в основному протоколи засідань та семінари, а також річні звіти відділів. У підрозділах відділу кадрів та бухгалтерії концентрується річна звітна документація із додатками щодо кадрового складу й фінансової діяльності закладу.

Якщо на базі установи функціонують редколегії журналів, то їхня робота відображається у протоколах засідань редколегії, річних звітах стосовно роботи. Із документів Спеціалізованих вчених рад, що працюють на базі науково-дослідних установ, в описі № 1 відкладаються річні звіти, протоколи й стенограми засідань спеціалізованих учених рад, журнали обліку видачі дипломів. На основі установи можуть функціонувати академічні й міжнародні наукові товариства, ради, комітети й комісії – інформація про їхню діяльність відкладена в архівному фонді закладу у формі положень й списків їхніх членів, протоколів засідань та звітів, комплексних програм розвитку визначених галузей науки та ін.

Якщо наукова й дослідна установа призначається провідною установою щодо координації комплексного загальнодержавного дослідження із наукової проблеми, участь в якому беруть різні установи й організації, в архівному фонді відкладені й включені до опису № 1 справи із листуванням, доповідними записками, інформаціями, звітами інших установ й організацій, які є співвиконавцями досліджень стосовно зазначеної проблеми.

Профспілкова організація передає до архіву колективні договори, протоколи засідань, кошториси й звіти.

Документація, що впливає з проведення наукових досліджень, науково-технічних та дослідно-конструкторських розробок, і відображає процес теоретичного та практичного вирішення наукових завдань та отримані результати, включається у розділ № 2 – науково-дослідна документація. У цьому розділі рік створення документів є назвою розділу, а підрозділ містить назви типів документів, таких як наукові звіти із завершених НДР (з включенням проміжних звітів, якщо вони не абсорбуються загальними, або складені дійсними членами і членами-кореспондентами НАН України), дисертації, програми кандидатських іспитів, наукові доповіді фахівців, авторські рукописи, методичні рекомендації, первинна документація наукового характеру (такі як щоденники опрацювань, експериментів, експедицій і т.п.), заявки, авторські свідоцтва (патенти), дипломи на винаходи і затверджені технічні завдання до НДР. Описова стаття зазначеного опису складається з семи елементів: порядковий номер, діловодний індекс, заголовок справи, автор чи керівник теми, дата справи, кількість аркушів у справі та примітки [83].

Загалом до окремого опису включені дисертації й автореферати дисертацій або заключні звіти із завершених тем науково-дослідних робіт. Назви таким описам № 2 надані у відповідності із видом документів, включених до опису. В описі № 2 науково-допоміжних установ знаходиться науково-технічна та дослідно-конструкторська документація: це технічні умови, паспорти й завдання, технологічні регламенти, істотно рідше звіти стосовно завершених науково-дослідних робіт. Разом із тим, у більшості подібних закладів не сформована науково-дослідна документація, оскільки вони функціонують у відповідності із завданнями та матеріалами керівної установи, відповідно вказані фонди не мають опису № 2.

Окремо виділені документи, які регламентують роботу працівників установи – це документи з особового складу, що включені до опису № 3-ос,

назвами розділів у вказаному описі є роки завершення справ діловодством, усередині розділів справи систематизовані у порядку розташування їх у номенклатурі. Описова стаття Оп. № 3-ос складена з 6 елементів – порядковий номер, заголовок справи, дата справи, термін зберігання справи, кількість аркушів у справі, примітки. Окремі установи формують в окремий опис особові справи звільнених працівників – опис № 3 – це особові справи [83].

Кадрові документи – це переважно документи з тривалим терміном зберігання (40-75 років), за винятком особових справ звільнених працівників з науковими ступенями або званнями.

Ці файли мають постійний термін зберігання відповідно до останніх нормативних вимог.

Інші кадрові документи (кадрові довідки, відомості про оплату праці, протоколи розгляду заяв, акти розслідування нещасних випадків) мають практичне значення і регулярно використовуються для надання інформації соціально-правового характеру.

Опублікований у 2008 році путівник – «Архівні фонди установ Національної академії наук України». Це перше в нашій країні науково-довідкове видання, що відображає історію розвитку академічної науки, виникнення, становлення та функціонування окремих відділів науки та наукових шкіл, становлення науки та унікальної архівної системи інформаційних джерел про науку. У цьому посібнику подано огляд документів основних частин Національної академії наук України загальною кількістю 414 тис. справ. Статті-роз'яснення про Архівні фонди згруповано за науковими напрямками діяльності установ-засновників фонду, огляд фондів Президії, установ Президії НАН України, наукових центрів НАНУ та МОН України поділяється на самостійні розділи. Статті опису згруповані в розділи, заголовками яких є назви відділень НАН України. У кожному розділі роз'яснювальні статті наводяться у функціональному порядку підрозділу установи-засновника. Пояснювальні статті про фонди

ліквідованих наукових установ розміщуються в кінці розділу після кафедри, до складу якої вони входили на момент ліквідації, а пояснювальні статті про фонди ліквідованих наукових установ і допоміжних установ – у середині розділу після підрозділу. Організація фондів та їх документація однакова в кожному розділі довідника [83].

Структура цього посібника найбільше відповідає структурі документної бази установ НАН України та дозволяє найбільш повно представити її документи. Роз'яснювальні статті поділено на пов'язані блоки.

Структура описової статті до архівного фонду оформлена у відповідності до наступних блоків: назва фонду, обсяг та крайні дати, контактна інформація та адреса фондоутримувача, історична довідка про фондоутворювача, а також огляд документів, розподілених за три визначені групи. Назва фонду подається за сучасною, або останньою для ліквідованих, назвою установи-фондоутворювача. У подальшому вказується номер фонду, якщо присвоєний, кількість і крайні дати включених до складу АФ НАН України одиниць зберігання у фонді; повна адреса й контактні дані (телефон, факс, e-mail, адреса сайту) установи-фондоутворювача, що зберігає архівний фонд. Місце зберігання документів й адреса, за якою зберігаються архівні фонди ліквідованих установ або територіально розділених архівних фондів, подаються у посторінкових примітках. Таким чином представлені відомості про документи установи, що відклалися в інших архівних фондах [83].

Отже, склад науково-довідкового апарату архіву визначено складом й змістом документів, характером та завданнями пошуку й інтенсивністю використання документів. Існуючий наразі день науково-довідкового апарату до архівних фондів установ НАН України повною мірою відповідає потребам збереження й оперативного пошуку документів в установах. Базову роль в ознайомленні зі змістом документів архівних фондів установ значною спільнотою дослідників слугує путівник по архівних фондах й описи на документи. З описами дослідники спроможні ознайомитися безпосереднім чином в архівних підрозділах установ і у читальному залі Інституту

архівознавства НБУВ, де зберігається комплекс контрольних примірників описів. Попри розосередженість архівних фондів установ НАН України, який ускладнює роботу над формуванням інших видів науково-довідкових видань, в Інституті архівознавства НБУВ розпочата робота над формуванням міжфондового покажчика науково-дослідної документації.

3.3. Проблемні аспекти розвитку інформаційних продуктів і послуг архівних установ України у 2022-2023 роках та перспективи використання іноземного досвіду

Розвиток постіндустріального й інформаційного суспільства формує нові виклики для функціонування архівів й архівістів. Численні технократичні структури формують інформаційні потоки даних, що постійно знаходяться у конкуренції між собою за право бути збереженими, однак уже наразі переважна більшість із них (до 95% усієї інформації) знаходиться поза зоною можливого контролю з боку людини [7, с. 35].

Нові виклики вимагають змін до правил зберігання архівної інформації, експертизи цінності документації, структури й облаштування архівних установ, освіти й перепідготовки архівістів, а також, очевидно, зміни до архівного законодавства. У ряді цих питань і постає дилема щодо правової визначеності поняття унікальний документ НАФ. Слідом за домінуванням характеристики «унікальний» над «особливо цінний» в архівному науковому й юридичному наративі, упродовж останніх десятиліть можна відстежити динамічне просування поняття «інформаційний ресурс» у наукових розвідках саме українських фахівців. Крім того, формулювання «інформаційний ресурс» з'являється в українських нормативних актах поряд, а частіше і на заміну поняття «документ». Використання терміну «інформаційні ресурси» до комплексів архівної документації може істотно розширити можливості державних архівів у комплектуванні, обліку й використанні архівної

інформації. При цьому вказана ідея вже неодноразово висувалась у наукових працях учених-архівознавців [38–40].

Практика роботи Центральної експертно-перевірної комісії, що функціонує при Державній архівній службі України виявляє ряд проблем у ході опрацювання заявок архівних установ стосовно віднесення документів до унікальних. Правова невизначеність, чинник персонального складу комісії й керівництва служби впливають на ухвалення або позитивних рішень або відхилення заявок. Це поле для ухвалення волонтаристських або політично й ідеологічно умотивованих рішень. Таким чином, нормативним актом встановлено [64], що до унікальних можуть бути віднесені лише окремі документи Національного архівного фонду. Це фактично унеможливує одноразове віднесення до унікальних архівної справи або групи одиниць зберігання, що є логічно пов'язаними і у комплексі формують критерії своєї унікальності.

До проблемних питань розвитку архівної справи України відносяться:

- потрібне оснащення системами безпеки, засобами пожежогасіння, сучасними системами вентиляції та кондиціонування повітря, засобами дезінфекції та дезінфекції документів;
- наявність фінансового та матеріального забезпечення розвитку архівної справи;
- наявність несучасного обладнання для реставраційних лабораторій;
- застаріла технологічна база;
- в архівній справі спостерігається дефіцит кадрів, низький соціальний статус професії архівіста.

Незважаючи на все це, українська архівна справа має великий потенціал для вирішення вищезазначених проблем:

- українські фахівці мають практичний досвід;
- прийнято нормативно-правові заходи щодо регулювання суспільних відносин;
- публікації краєзнавців;

- передача інформації в різних формах (голос, звук, графіка, комп'ютери тощо);
- документи НАФ, які зберігаються в державних архівах, мають великий потенціал.

У контексті роботи з науково-довідковими архівними системами актуальним питанням є розширення відомчих архівосховищ централізованих архівних систем.

Питання про придбання або будівництво додаткових будинків (приміщень) для використання в якості відомчих архівосховищ не повинно вирішуватися в потоковому порядку. Найбільше доцільно на основі планування на 10-15 років визначити кількість архівних площ, яка необхідна на кінець планованого періоду, і на основі отриманих даних обрати стратегічну схему організації архівного зберігання.

Така схема може бути як децентралізованою, так й заснованою на створенні одного або декількох центрів зберігання. Вибір між централізованою й децентралізованою схемою зберігання документів має здійснюватися з урахуванням внутрішньовиробничих процесів. В окремих випадках буде потрібна допомога логістів для визначення найбільш оптимальної схеми місць розміщення архівів.

Стосовно до органів (організацій) з розгалуженою системою територіальних підрозділів, можливо буде потрібно побудова математичної моделі, спрямованої на перерозподіл оптимального місця розташування центрів зберігання для мінімізації витрат на перевезення документів з місць, у яких такі документи створюються.

При будівництві центрів зберігання необхідно обирати місця під архівосховища з урахуванням:

- середньої вартості будівництва в регіоні в цілому й середній вартості будівництва адміністративних будинків зокрема;
- середньої зарплати в регіоні в цілому й середньої зарплати адміністративного персоналу зокрема;

- середніх витрат на комунальні послуги;
- транспортної доступності, стану розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури;
- наявності в регіоні кадрових ресурсів необхідної кваліфікації;
- наявних у розпорядженні державного або муніципального органу (організації) вільних будинків (приміщень), що підходять для розміщення архівних центрів [88].

Наразі у світі фіксуються тренди як до посилення централізації архівної сфери, так і до її децентралізації. Відзначається, що сучасна організація архівної справи відрізняється акцентом на демократизацію управління галуззю архівістики, укріпленням елементів децентралізації в цьому секторі та формуванням систем архівів, які мають децентралізовану структуру. Зокрема, спостерігається стійка тенденція до розподілу влади та автономії місцевим архівам, що є характерним для країн, таких як Франція, Італія та Нідерланди. Важливо відзначити, що в окремих європейських країнах за останні роки спостерігається тенденція до посилення централізації управління архівами. Наприклад, у Швеції, Данії Угорщині, Румунії, Естонії, Латвії були організовані реформи у галузі управління архівною справою, унаслідок яких повноваження органів управління архівною справою мали бути передані Національному архіву, регіональні державні архіви й окремі галузеві архіви (зокрема, військовий архів у Швеції) виявилися структурними підрозділами Національного архіву [35, с. 116].

До країн, які використовують централізовану модель організації архівної справи, варто віднести наступні: Азербайджан, Бельгію, Болгарію, Італію, Китай, Литву, Латвію, Естонію, Нідерланди, Польщу, Румунію, Словенію, Угорщину, Францію, Чехію та Японію.

Водночас децентралізована модель організації архівної справи функціонує у таких державах як Австралія, Бразилія, Велика Британія, Канада, Німеччина, США й Швейцарія [35, с. 117].

У більшості держав світу існують основні види організації структур управління архівною справою: спеціальна структура управління архівною сферою чи національний архів, що виконує функції такого органу.

Національний архів реалізує функції структури управління архівною справою у таких державах: Австралія, Бельгія, Грузія, Естонія, Канада, Нідерланди, ФРН, Румунія, Угорщина, Швейцарія, Японія.

Спеціальний орган управління архівною сферою функціонує у таких країнах як Азербайджан, Болгарія, Іспанія, Італія, Китай, Литва, Польща, Португалія, Словаччина, Франція, Чехія.

Розвиток архівних систем держав світу регулюється законодавчими й іншими правовими нормами, з врахуванням традицій історії, економіки й інших факторів. У більшості держав правові основи й принципи організації архівної сфери визначають закони про архіви. У деяких країнах ухвалені спеціальні нормативні й правові акти, що визначають організацію системи архівних закладів. Зокрема, у Бразилії й Іспанії ухвалені нормативні й правові акти, що упроваджують поняття національної системи архівів, визначають організацію, функції й компоненти національної системи архівів як цілісного комплексу, який включає структуру управління архівною справою, національні архіви, автономні підсистеми керівництва архівною справою. У Фінляндії фаховий закон визначає статус і функції Національного архіву [62].

У країнах із децентралізованим державним ладом у національному архівному законодавстві урегульовані насамперед питання правового статусу й діяльності національних архівних установ, регіональне законодавство виявляє статус і функції місцевих архівних установ чи підсистем управління архівною справою (Бразилія, Велика Британія, Іспанія, Канада, ФРН, Швейцарія).

Говорячи про сучасні технології функціонування централізованих архівних систем на Заході, слід вказати про інформаційно-комунікаційні технології.

В наш час відбувається «перезавантаження» комунікаційних технологій у сфері культури, що відповідає вимогам і стандартам ХХІ століття. Суть цього умовного «перезавантаження» полягає у визнанні «смерті наративу» (тобто письма) та «кінця оповіді» в культурних практиках. Замість цього читачеві пропонується працювати із сирими фактами та покликаннями. Ця теорія цікава своєю оригінальністю. Кожен факт та покликання мають бути обладнані спеціальними тегами – ключовими атрибутами, що додають їм новинної вартості. Онлайнві ресурси, зокрема індивідуальні та колективні блоги, створюють нову хвилю публіцистики, яка розмаїта як за кількістю, так і за якістю. «Перезавантаження» також пов'язане зі синергетичним ефектом поєднання мультимедійності, гіпертекстовості, надоперативності та інтерактивності, які пропонує Інтернет.

Розвиваючи цю концепцію, можна сказати, що цей феномен може бути викликаний відсутністю просторових і часових обмежень у глобальній мережі, що є нехарактерним для радіо, телебачення та друкованих видань. Термін «гіпертекст» також варто взяти до уваги – це створення системи зв'язків між окремими документами за допомогою гіперпосилань, що дозволяє розуміти текст на велику глибину. Гіпертекст може розширювати тематичний контекст необмежено, використовуючи посилання на публікації та аналітичні матеріали, які стосуються зазначеної або пов'язаної тематики.

Взагалі, інформаційні та комунікаційні технології стають важливим чинником трансформацій у сучасному суспільстві, особливо в його культурній сфері. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на відносини між суспільством і державою забезпечується за допомогою оцифрування або діджиталізації, що означає переведення змісту у всіх його формах – текстовій, графічній, звуковій – у цифровий формат, який використовується сучасною комп'ютерною технікою, а також за допомогою конвергенції – поєднання комунікаційних та інформаційних технологічних платформ, таких як комп'ютерна техніка і програмне забезпечення.

Під впливом конвергенції, яка дозволяє передавати тексти, зображення і звук одночасно в інтерактивному режимі, виникають наступні особливості комунікаційних технологій (ці характеристики онлайн-видань вже досить довго вивчаються в наукових дослідженнях):

- «гіпертекстовість (гіпертекстуальність), яка є ваговою складовою сучасних засобів комунікації, особливо їхнього тексту, що перетворився на гіпертекст;
- інтерактивність, що є закономірним наслідком технологічної конвергенції (виникає у ході сучасної комунікації);
- мультимедійність (наявність тексту і засобів мультимедіа)» [21, с. 101].

Отримання достовірної інформації від суспільства та наявність зворотного зв'язку вважаються ключовими елементами для збереження стабільності політичної системи. Фактор довіри є найважливішою умовою функціонування соціального життя.

Трансформаційні процеси в суспільстві потребують комплексного аналізу, який може бути проведений з різних поглядів. Дослідження трансформації влади розглядається через призму інституціонального, мережевого та системного підходів.

Інституціональний підхід спрямований на виявлення особливостей політичних інститутів, їх структури та функцій, дозволяючи аналізувати комунікаційний аспект їх функціонування. Мережевий підхід розглядає місце і роль як політичних інститутів, так і нових політичних акторів у соціально-політичній сфері, а їх взаємодію з суспільством досліджує в Інтернет-просторі. Системний підхід досліджує трансформацію явища влади у багатомірній матриці взаємозалежних процесів, а також роль розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у інституціональних змінах у політичній системі.

Розвиток сучасних технологій у сфері інформаційного суспільства ставить перед владою нові завдання, оскільки традиційні форми управління

державою вже не можуть залишатися незмінними. Виникають нові виклики і загрози, пов'язані з формуванням нової «віртуальної реальності» в Інтернет-просторі. Інтернет-комунікація виступає як нова форма політичної взаємодії між владою і суспільством, що потребує детального вивчення політичною наукою.

Необхідно розглядати функції влади в нових умовах, так і нові форми взаємодії між владою і суспільством, а також вивчати виклики і загрози, що несе інформаційно-комунікаційна технологія в суспільстві.

Розвиток масових інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема в Інтернет-просторі, впливає на громадські ініціативи, призводячи до змін у функціонуванні традиційних інститутів влади. З'являються нові можливості і формати взаємодії влади з громадянами та інститутами громадянського суспільства. У контексті трансформацій інформаційного суспільства, влада може розглядатися як форма соціальної комунікації між політичними акторами. Громадські ініціативи стають одним із засобів спрямування на цих акторів.

Зміни у громадянських ініціативах виникають через трансформації у типах і технологіях комунікації. Типи суспільно-політичної комунікації впливають на інститути влади та є ключовим фактором трансформації їхнього функціонування. Форми громадянських ініціатив із використанням інструментів політичної комунікації поступово трансформуються, що впливає на політичну систему та розподіл влади між державою та суспільством. Інтернет дозволяє більше можливостей для конструювання громадських ініціатив у політичній сфері через нові канали впливу на масову свідомість, включаючи горизонтальні зв'язки.

З іншого боку, для ефективної реалізації громадських ініціатив, інститути влади повинні формувати свій образ у масовій свідомості через Інтернет. Суб'єкти державного управління змушені виступати як рівноправні

учасники горизонтальних комунікацій в Інтернет-просторі, особливо у соціальних медіа, для формування значень, завоювання лояльності та довіри.

Національні та європейські дослідження електронного уряду покликані вирішувати завдання покращення урядових послуг та організаційної трансформації. Ці дослідження спрямовані на адаптацію до нових принципів урядування та структур електронної держави [29, с. 151].

Термін «електронний уряд» виник на Заході на початку 90-х років, але його практичне впровадження відбулося наприкінці цього десятиріччя. Сінгапур став першою країною, яка втілила концепцію урядового порталу. Його портал не лише надає інформацію про державні органи, але й дозволяє виконати різні дії, які раніше вимагали від громадян відвідування офіційних установ.

Портал розділений на кілька секцій, таких як бізнес, оборона, освіта, зайнятість, охорона здоров'я, житло, правопорядок і інші. Наприклад, у розділі «Сім'я» можна укласти шлюб, а в розділі «Правопорядок» можна подати заяву в поліцію про певну подію. Кожен державний орган підтримує свій власний розділ.

У зв'язку з цим, електронна реорганізація державного управління, включаючи архівні заклади, сьогодні викликає значний інтерес у всьому світі. Це особливо актуально і для України, з урахуванням можливостей використання іноземного досвіду.

Можна виділити кілька рівнів реалізації моделі Електронного уряду:

1. «Уряд – громадянам» (Government 2 Citizens): Цей рівень передбачає організацію зворотного зв'язку з громадянами. Введення таких систем дозволяє громадянам значно ефективніше отримувати інформацію, довідки та заповнювати форми, уникнути витрат часу та грошей. Бюджет зберігає значні ресурси, адмініструючи типові процедури.

2. «Уряд – бізнесу» (Government 2 Business): Цей рівень визначає відносини між державними органами та бізнесом. Це включає в себе автоматизацію податкових виплат, проведення електронних тендерів і т.п.

Наприклад, Уряд Швеції вже переконався, що перехід до електронної системи закупівель призвів до економії коштів у розмірі 50%.

3. «Уряд – уряду» (Government 2 Government): Цей рівень передбачає автоматизацію відносин і обігу документів між різними державними відомствами. Це складова об'єднаної інформаційної системи, що забезпечує керування роботою державного апарату, координацію регіональних управлінь і територіальних підрозділів, а також ведення внутрішнього діловодства [26, с. 45].

Отже, впровадження електронних змін в управлінні державними структурами, включаючи архівні установи, на даний момент викликає значний інтерес у всьому світі. Це, безперечно, актуально й для України, особливо у відношенні використання іноземного досвіду. Посилення контролю та відповідальності за управління архівами та документацією в архівних підрозділах установ, підприємств і організацій є важливим напрямком діяльності архівних установ. Цей підхід спрямований на уникнення незаконного утилізації документів та порушення правил щодо забезпечення збереження документів Національного архіву України (НАУ) та інших суспільно значущих документів.

У нинішній складний період для нашої країни, коли існує ризик завдання шкоди документам НАФ, важливим фактором забезпечення збереження документальних фондів є готовність архівних установ до роботи в умовах кризової ситуації. Заходи з попередження надзвичайних обставин техногенного та природного характеру, а також небезпечних військових конфліктів передбачають тісну співпрацю з відповідними службами Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій.

Висновки до розділу 3

Таким чином, розглянувши стан та перспективи розвитку науково-довідкового апарату як інформаційного продукту та бази для надання інформаційних послуг архівних установ, ми виявили наступне:

- кожен вид архівного довідника формується для виконання визначених функцій (облікових чи інформаційно-пошукових), на певних рівнях комплексів документів (НАФ, групи архівів, архівної установи, фонду, а також справи). Від репрезентативності відображення інформаційних багатств фондів установ архівними довідниками залежить зростання інформаційних можливостей архівних збірників;

- склад науково-довідкового апарату архіву визначений змістом документів, характером та завданнями пошуку й інтенсивністю використання документів. Існуючий наразі науково-довідковий апарат до архівних фондів установ НАН України повною мірою відповідає потребам збереження й оперативного пошуку документів в установах. Базову роль в ознайомленні зі змістом документів архівних фондів установ значною спільнотою дослідників слугує путівник по архівних фондах й описи на документи.

Нові виклики народжують необхідність змін у правилах зберігання архівної інформації, експертизі цінності документації, структурі та облаштуванні архівних установ, а також у сфері освіти та перепідготовки архівістів. Очевидно, що ці зміни також вимагають перегляду архівного законодавства. Більшість країн світу мають основні моделі організації управління архівною справою: спеціалізовану структуру для керування архівною сферою або національний архів, який виконує функції такого органу.

Реорганізація державного управління, включаючи архівні установи, на електронному рівні, на сьогоднішній день, викликає значний інтерес у всьому світі. Це, безумовно, актуально і для України, особливо в контексті використання зарубіжного досвіду.

ВИСНОВКИ

У ході даного дослідження було винесено ряд висновків у відповідності до завдань, поставлених у вступі до цієї роботи. Було окреслено теоретичні засади дослідження інформаційних продуктів та послуг в архівних установах. Виявлено, що державні архіви, які у системі архівних структур України є ключовою ланкою, – це спеціалізовані державні заклади, які здійснюють організацію формування Національного архівного фонду, збереження більшості його загального обсягу, забезпечення обліку документів НАФ і надання доступу до архівної інформації користувачам. Шляхом реалізації зазначених завдань державними архівами забезпечується збереження, збільшення і використання історичних інформаційних ресурсів та значної частки як української, так і світової культурної спадщини; відбувається сприяння створенню національної самосвідомості; здійснюється значний внесок у розбудову України як соціальної, правової і, що важливо, демократичної держави.

Головною метою діяльності архівних установ є забезпечення користувачів доступом до первинної та вторинної інформації, що міститься в архівних документах. Це досягається за допомогою надання трьох рівнів доступу до документів Національного архіву України (НАФ) – фізичного, інтелектуального та соціально-правового.

Джерелами інформації є документи та інші носії інформації, представляючи собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації та публічні виступи.

Під час вивчення поняття «інформаційна діяльність» було розкрито, що це сукупність документів у інформаційних системах, таких як бібліотеки, архіви, банки даних тощо. Для всіх видів інформаційної роботи характерні такі ознаки, як цільове призначення, характер інформації та методика підготовки інформаційних ресурсів. Вимоги до інформаційних ресурсів включають актуальність і достовірність поданих даних, вичерпну повноту

інформаційних джерел, компактність викладу та оперативність пошуку. Також визначено, що основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації.

В роботі розглянуто нормативно-правова база в системі архівних установ, фундамент якої становить Конституція України, де встановлено набір критеріїв, які мають безпосереднє відношення до історії та культурної спадщини, архівної та документної інформації, а тому і до діяльності архівів. Ці норми розглядаються з різних сторін: як права і свободи людини, як обов'язки держави, як об'єкт правової власності в результаті інтелектуальної та творчої діяльності. Ці системи нормативно-правових актів із взаємоузгодженими та взаємопов'язаними нормами забезпечують правову основу для функціонування архівів.

Інформаційним ресурсом архівів України є Національний архівний фонд, що являється скарбницею соціальної пам'яті, культурної й національної ідентичності українського народу в міжнародному вимірі. Забезпечення гарантованого збереження документів НАФ, як складового компоненту не тільки вітчизняної, але й світової культурної спадщини, з одного боку, й інформаційних ресурсів суспільства, з іншого, потребує проведення відповідної державної політики у галузі архівної справи і діловодства. Ефективність механізму створення та впровадження державних заходів у галузі архівної справи має ключове значення для забезпечення захисту суверенітету та національних інтересів України в архівному сегменті.

Державні архіви є найважливішим компонентом системи архівних закладів нашої країни. Державні архіви, які у системі архівних структур України є базовою ланкою, – це спеціалізовані державні установи, які здійснюють організацію формування Національного архівного фонду, збереження цілковитої більшості його загального обсягу, забезпечення державного обліку документів НАФ й надання доступу до архівної інформації користувачам. Шляхом здійснення реалізації цих завдань

державними архівами забезпечується збереження, збільшення й використання ретроспективних інформаційних ресурсів і значної частки як української національної, так і міжнародної культурної спадщини.

Практично формування НАФ здійснюють державні архіви шляхом:

- експертизи цінності документів, створених у ході діяльності юридичних й фізичних осіб;
- централізованого державного обліку і державної реєстрації документів НАФ;
- безпосереднього комплектування документами НАФ;
- організаційного й методичного керівництва і контролю за роботою архівних підрозділів та служб діловодства установ джерел комплектування.

Після здійснення експертизи цінності, коли визначено суспільну значимість архівних документів, здійснюється їхній облік, встановлюють та відображають в облікових документах число, склад і стан документів в облікових одиницях, фіксують приналежність документів до визначених класифікаційних комплексів, забезпечується організаційна упорядкованість, це у загалом сприяє спрощенню адресного пошуку та контролю за наявністю документів та їхнім станом.

З метою визначення юридичного статусу документів, підтвердження права власності на них та забезпечення державного контролю, що регулює зберігання, переміщення та виконання права власності на документи, Державний комітет архівів України та відповідні уповноважені державні архівні установи проводять державну реєстрацію документів НАФ. Попри їхню форму власності й місця збереження вони підлягають державній реєстрації. Кабінетом Міністрів України затверджено порядок державної реєстрації документів НАФ.

У межах власних повноважень архів здійснює управління у сфері свого комплектування архівною справою. До базових завдань архіву як управлінського органу слід віднести: забезпечення створення й збереженості

документів НАФ й інших суспільно значимих і цінних документів; організацію інформаційно-документаційного забезпечення управлінської діяльності й забезпечення додержання законодавчих норм у сфері архівної справи й діловодства. Перераховані завдання виконуються архівною установою шляхом виконання її основних функціональних обов'язків як управлінської структури.

Проаналізовано систему науково-довідкового апарату архівних документів. Встановлено, що інформаційну діяльність державних архівних установ у широкому розумінні визначають відмінні засади використання й поширення архівної інформації. Зокрема, її використання як робота, пов'язана із задоволенням інформаційних потреб фізичних і юридичних осіб й держави, включає архівне описування; формування довідкового апарату архіву; користування його документами і використання інформації.

Під довідковим апаратом архіву розглядається система архівних описань, що подані у формі взаємопов'язаних й створених на єдиних методичних та методологічних засадах архівних довідників й баз даних, які призначені для пошуку архівних документів й розкриття їхнього змісту. Довідковий апарат архівів досить чітко структурований. Його структура у власному розвитку перейшла від традиційних інвентарних описів до формування електронних довідників. Кожна архівна установа формує довідковий апарат, що побудований згідно зі структурою Національного архівного фонду.

Юридичні та фізичні особи можуть користуватися архівними документами та архівною інформацією для задоволення своїх потреб у випадках, коли це не порушує чинне законодавство.

Формування умов, які сприятимуть комплексному використанню розміщених у документах Національного архівного фонду відомостей, є одним з базових напрямів роботи державних архівів. У зв'язку із вказаним після проголошення Україною незалежності було ухвалено низку законодавчих і нормативно-правових актів, що сформували міцний

фундамент для упровадження й інтенсифікації інформаційних відносин, у т.ч. і в архівній справі. Одними із перших виявів демократизації в українській архівній справі являлося розсекречування архівних документів і збільшення числа звернень громадян до архівів, зокрема дослідників, котрі працюють у читальних залах державних архівних установ.

Наукові розвідки у різних галузях (архіво-, документознавства, археографії, інших спеціальних історичних дисциплін), що пов'язані із питаннями забезпечення збереження документів, економічним аналізом функціонування архівів, інформатизацією архівної справи тощо) здійснюються державними архівами для збільшення ефективності базових завдань й функцій архівів, розвитку і поліпшення архівної справи на наукових підставах, поліпшення організації документів у діловодстві й раціоналізації роботи архівістів.

За підсумками дослідження й узагальнення практичного досвіду функціонування на підставі проведення наукових досліджень архіви здійснюють методичну роботу, направлену на створення й впровадження найбільш доцільних методів та прийомів певних видів робіт. Методична робота архівів передбачає розробку й поліпшення архівних технологій та впровадження даних наукових досліджень у практику.

Базовими формами методичної роботи архіву являється: укладання методичних посібників; підготовка повідомлень із методичних проблем; обговорення й розв'язання методичних проблем на засіданнях науково-дорадчих органів, методичних семінарах, нарадах; вивчення та узагальнення здобутого досвіду; надання консультативної та методичної допомоги.

Важливим компонентом функціонування державних архівів нашої країни в інформаційному просторі являється активне (із кожним роком усе більш динамічне) залучення й використання ресурсів онлайн-мережі. Це важливо, адже історико-культурна спадщина України, її історична пам'ять не може вважатися повноцінними без максимального залучення до наукового обігу значних масивів документів, які містяться у фондах державних архівів.

До ключових напрямків організації широкого доступу до інформації належить переведення до електронної форми довідкового апарату архівів й архівних документів – тобто створення цифрового інформаційного простору нашої країни.

Наразі усі обласні державні архіви України у різних формах (Інтернет-сайти, веб-сторінки) представлені у глобальній онлайн-мережі. Їх інформаційний потенціал являється досить значним, однак, разом із тим, не цілком достатнім для подальшого розвитку архівів як сучасних соціальних і комунікаційних структур. Актуальною є проблематика розробки цільової комплексної програми соціально-наукової й електронної комунікації у рамках мережі архівних установ нашої країни, гармонізація й упровадження міжнародних стандартів у вказаній галузі. Реалізація перспективних напрямів розвитку Інтернет-сайтів архівів нашої держави, задіяння сучасних методів презентації соціально значимої ретроспективної документної інформації дозволять поглибити динаміку їх організаційних і функціональних трансформацій у сучасному інформаційному середовищі, забезпечить надійну основу переходу до створення єдиного архівного інформаційного простору.

У сучасному інформаційному суспільстві надзвичайно важливою є відкритість суспільства і вільний доступ до інформації. Навіть не зважаючи на існуючі проблеми, державні архіви України, керуючись принципами демократичної та соціально-правової держави, намагаються забезпечити всім членам українського суспільства рівні умови для необмеженого доступу до історичної й культурної спадщини країни.

Інтернет-сайт розглядається як документно-інформаційна система, що визначається наявністю масиву електронних документів та їхніх взаємозв'язків. Офіційний Інтернет-портал «Архіви України» був сформований завдяки комплексним організаційно-правовим заходам, спрямованим на інформатизацію архівної сфери. На сьогодні він є потужним

інформаційним ресурсом, що містить різноманітні дані про документальну спадщину України.

Важливим компонентом представлення архівних ресурсів є формування електронних фондкових каталогів. Навіть при тому, що багато інформаційних матеріалів в архівах зберігаються на традиційних носіях, на Інтернет-сайтах архівів вони також доступні у формі електронних документів.

Ще одним важливим видом інформаційно-аналітичного документа є архівний показник, що може виступати самостійним архівним довідником чи компонентом довідкового апарату до архівного довідника. Базовими видами показників є: тематичні, предметні (види – іменні й географічні), а також хронологічні. Показники також бувають внутрішньо-, міжфондові, а також міжархівні. Розташовані на Інтернет-сайтах державних архівів України архівні показники виявлені не на усіх сайтах державних архівів. Водночас навіть ті сайти, що мають рубрику «Покажчики», доступу до зазначених у ній покажчиків не мають – присутні лише бібліографічні описи й, в окремих випадках, стислі анотації покажчиків.

Наприкінці ХХ ст. всіх напрямів людської діяльності (у тому числі й архівної галузі) торкнулися ІТ-технології, упровадження яких у роботу архівосховищ розширює доступ до документальних відомостей, збільшує потенціал наукового аналізу інформаційних ресурсів архівів, формує нові різновиди видання документів й довідників на нетрадиційних носіях. Усе це сприяє кращому доступу до документної інформації державних архівних установ шляхом інформатизації архівної справи, що передбачає формування умов для заміни інноваційними інформаційними технологіями традиційних архівних технологій для того, щоби забезпечити повне, раціональне й своєчасне використання інформаційних ресурсів ретроспективного характеру.

Базовими етапами інформатизації архівної галузі є:

- устаткування архівних установ необхідними технічними та програмними засобами, впровадження комп'ютеризації управлінських процесів Державної служби архівів України та окремих архівів;
- комп'ютеризація комплектування архівів і централізованого обліку документів, формування в електронному вигляді системи архівних довідників, інших БД;
- комп'ютеризація на єдиних засадах комплектування, опису, обліку, формування довідкового апарату в кожному окремо взятому архіві;
- представлення національних архівних інформаційних ресурсів в Інтернеті;
- використання комп'ютерних технологій для формування страхування страхових копій документів, формування повнотекстових БД;
- формування електронних копій документів для задіяння у фонді користування.

У цьому дослідженні аналізується поточний стан та можливості подальшого розвитку науково-довідкового апарату як інформаційного продукту та бази для надання інформаційних послуг архівних установ. Визначено, що щорічно приблизно 1 мільйон справ з міністерств, відомств, установ, організацій і підприємств передається на державне зберігання в архіви України. Для забезпечення ефективного доступу до цього об'єму документів у Національному архівному фонді України необхідно вдосконалити науково-довідковий апарат. Враховуючи цю необхідність, проблематика науково-довідкового апарату в українському архівознавстві і архівній практиці визначається як пріоритетна, а її вирішення прямо пов'язане з останніми досягненнями української історичної науки, рівнем впровадження інноваційних технологій та узагальненням міжнародного досвіду.

Під час виконання дослідження було розкрито поняття «інформаційні продукти та послуги», визначено терміни «інформаційна продукція» і «інформаційний продукт». Інформаційна продукція представляє собою матеріалізований результат інформаційної діяльності, спрямований на задоволення потреб громадян, державних органів, підприємств та організацій. Прикладами є аналітичні огляди, бібліографічні покажчики, дайджести та реферативні журнали. Інформаційна послуга це здійснення інформаційної діяльності у визначений час і форму з метою надання інформаційної продукції споживачам для задоволення їхніх інформаційних потреб. Прикладами можуть бути усні довідки, консультації бібліографа, видача книг та пошук інформації в Інтернеті.

Важливим аспектом цієї роботи є розкриття сутності інформаційних продуктів та послуг в діяльності архівних установ. Їхній характер полягає в гнучкості, динамічності та можливості адаптації під індивідуальні потреби споживача. Проаналізовано особливості використання довідкового апарату на прикладі ЦДАВО та Державного архіву Миколаївської області в аспекті задоволення інформаційних потреб користувачів. Довідковий апарат визначається чіткою системою, побудованою відповідно до структури НАФ. Простежено специфіку довідкового апарату в архівах України: Державному архіві Миколаївської області та Центральному державному архіві вищих органів влади та управління в м. Києві. Такий вибір обумовлений тим, що ці архіви мають різне географічне розташування та відносяться до різних рівнів. Зокрема, у Державному архіві Миколаївської області приділяється велике значення вільному й зручному доступу до науково-довідкового апарату на Інтернет-сайті установи. На сторінці розміщено посилання на повне зібрання описів на фонди історичної епохи до 1917 року, періоду СРСР й періоду незалежності. У вказаних архівних описах міститься інформація щодо діяльності виконавчих комітетів, обласної ради, окружних комітетів й комісаріатів, інспекторів і публіцистичних видань, окружних судів і міських відділів різного профілю, регіональних (міських і районних) управлінь тощо.

Інформація була структурована за номером фонду у РВБ-форматі і це значною мірою полегшує роботу з архівними документами й виконання запитів користувачів архівного закладу. Лариса Леонідівна Левченко, яка обіймає посаду директора Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України з 2021 року, разом із своєю командою досягла найкращих результатів у цифруванні та публікації архівних описів серед всіх архівів України. Особливо вражає оперативність їхньої роботи – описи фондів у форматі PDF практично за день-два оновлюють та виправляють, якщо виявляються некоректно оцифрованими. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України є найбільшим серед центральних державних архівів за кількістю справ, які перебувають на постійному зберіганні: більше 2 мільйонів 205 тисяч 207 справ складають приблизно 3 220 мільйони аркушів документів. Центральний державний архів вищих органів влади та управління організує та впроваджує постійне зберігання, реставрацію та ремонт документів свого профілю; здійснює державну реєстрацію документів Національного архівного фонду України, незалежно від місця зберігання та форми власності на них; проводить державний облік документів; організовує відбір і приймання документів для постійного зберігання; забезпечує експертизу науково-історичних цінностей документів; видає копії документів; надає дозвіл на вивезення з України копій документів, оригінали яких зареєстровані в архіві.

Важливими посібниками для дослідників являються також путівники, що містять відомості про склад й зміст усіх фондів архіву. Путівники можуть бути створені для фондів всіх архівів у всій країні, для фондів кількох архівів, для фондів окремого архіву або для конкретного комплексу фондів (архівів). Ці путівники можуть приймати різні форми, такі як загальний путівник по архівам, короткий довідник по фондах архіву чи тематичний путівник. Путівник складається з описів фондів, а також довідкового апарату. Схема розташування описів залежить від складу фондів архівної установи. Найчастіше структура розділів складається із переліку фондів структур

державної влади й управління, громадських організацій і фондів особового походження та архівних колекцій. У середині розділів фонди згруповані у підрозділи за галузями чи різновидом виробничої діяльності, у межах підрозділів – за ознакою підпорядкування чи однотипності установ, а у подальшому за хронологією, значимістю фондів, алфавітом назв та ін. Основна частина путівника – описання фондів – складається із назв фондів, довідкових відомостей про фонд, короткої історичної довідки ц анотації документальних матеріалів фонду, бібліографічного списку літератури про фонд. Визначено, що є проблема у здійсненні пошуку огляду фондів на веб-сайті Державного архіву Полтавської області, оскільки інформація про огляди фондів розміщена в окремому розділі порталу «Архівні зібрання України». У той час як путівники по архіву доступні відкритою інформацією на веб-сайтах практично всіх обласних державних архівів України, за винятком архівних установ Миколаївської та Чернігівської областей.

Склад науково-довідкового апарату архіву визначена складом й змістом документів, характером та завданнями пошуку й інтенсивністю використання документів. Існуючий наразі день науково-довідкового апарату до архівних фондів установ НАН України повною мірою відповідає потребам збереження й оперативного пошуку документів в установах. Базову роль в ознайомленні зі змістом документів архівних фондів установ значною спільнотою дослідників слугує путівник по архівних фондах й описи на документи. З описами дослідники спроможні ознайомитися безпосереднім чином в архівних підрозділах установ і у читальному залі Інституту архівознавства НБУВ, де зберігається комплекс контрольних примірників описів. Попри розосередженість архівних фондів установ НАН України, який ускладнює роботу над формуванням інших видів науково-довідкових видань, в Інституті архівознавства НБУВ розпочата робота над формуванням міжфондового покажчика науково-дослідної документації.

Електронна реорганізація державного управління, у т.ч. архівними закладами, сьогодні викликає величезний інтерес в усьому світі. Вказане

звісно є актуальним і для України у контексті перспектив використання іноземного досвіду.

Отже, визначено, що науково-довідковий апарат архівних установ України націлено на задоволення потреб у необхідній інформації, а для цього використовуються інформаційні продукти та послуги. Архіви, виступаючи як потужні інформаційні центри, сприяють популяризації архівної інформації та утворенню зв'язків між сучасністю та минулим. Організація та комплектування архівів виступає запорукою нашого знання про минуле, розширюючи розуміння власної історії.

Архів це скарбниця, яка зберігає рішення, дії та спогади. Архіви – унікальна, незамінна спадщина, яка передається з покоління в покоління. Архіви повинні зберігати свою цінність і значення з моменту їх створення. Це надійні джерела інформації, необхідні для відповідальної та прозорої діяльності влади. Архіви відіграють важливу роль у розвитку громад, зберігаючи пам'ять окремих людей і цілих спільнот і людського суспільства, допомагаючи просувати демократію, захищати права громадян і покращувати якість життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Анотовані реєстри державного архіву Миколаївської області. URL: <https://mk.archives.gov.ua/m-rozsekrechenia-arh-materialiv/165-ndaanatovanireestri> (дата звернення: 11.11.2023).
2. Архіви: навч. посіб. Нац. ун-т «Львівська Політехніка» ; уклад.: І. М. Байбакова, О. Л. Гасько, В. А. Дмитрук. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2016. 68 с.
3. Архівістика : теорія, методика, практика; ред. колегія С.А.Копилов та ін. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2021. 223 с.
4. Архівна справа і діловодство в Національній академії наук України: Зб. законодавчих актів, нормативних і методичних документів з архівної справи і діловодства / Дубровіна Л. А. НАН України; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2002. 169 с.
5. Архівні фонди установ Національної академії наук України : путівник/упоряд.: Філіпович М. А. НАН України. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Інститут архівознавства. Київ : НБУВ, 2019. 200 с.
6. Архівознавство : підруч. для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закл. України / Держ. ком. архівів України, УНДІАСД ; за заг. ред. Я. Калакури та І. Матяш. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2012. 356 с.
7. Бездрабко В. В. Теоретичні засади експертизи цінності документів: традиції і сучасні тренди (із зарубіжного досвіду). *Архіви України*. 2019. № 4. С. 7-42.
8. Березовська О. В. Особливості документаційного наповнення архівних фондів музейних установ НАН України. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2012. Вип. 16. С. 417-424.
9. Божук Л. Інформаційні ресурси і сервіси Інтернет в роботі державних архівів України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2016. Вип. 3. С. 14-18.
10. Боряк Г. В., Смолій В. А. «Енциклопедія історії України» та сучасна

- українська енциклопедистка. *Український історичний журнал*. 2014. № 4. С. 4-16.
11. Боряк Г. В. Діяльність Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН та її роль у створенні Академії (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 14 листопада 2018 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2019. № 1. С. 55-63.
12. Боряк Г. В. Інформатизація архівної галузі сьогодні: поточні здобутки і завдання формування електронних ресурсів. *Спеціальні історичні дисципліни : питання теорії та методики*. Київ, 2004. Ч. 2. С. 4-9.
13. Боряк Г. В. Крадіжки в архівах і національна архівна спадщина: сучасні загрози та світовий досвід запобігання втратам. *Архіви України*. 2006. № 1-6. С. 247-288.
14. Боряк Г., Новохатський К. Модерне архівне законодавство України. *Архіви України: наук.-практ. Журнал*. Київ, 2004. № 3(254). С. 4-10.
15. Боряк Г. В. Проблеми подальшого реформування документно-інформаційної сфери. *Архіви України*. 2005. № 1-3. С. 9-31.
16. Боряк Г. В. Роль бібліотек в інформаційно-знаннєвих перетвореннях у документальних комунікаціях суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2012. № 3-4. С. 105-106.
17. Боряк Г. В., Смолій В. А. Сучасна історична енциклопедистика: здобутки і перспективи розвитку. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 44-60 .
18. Васильченко М. М. Інформатизація архіву як соціально-комунікаційної структури. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2010. Вип. 31. С. 199-208.
19. Видавничий інформаційний продукт у сучасному суспільстві : монографія / Ірина Антоненко та ін. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. 163 с.
20. Витяг зі звіту за 2021 рік «Підсумки діяльності у 2021 році та пріоритети

- на 2022 рік». *Архіви України*: Офіційний веб-портал Державної архівної служби України. URL: http://www.archives.gov.ua/Archives/Zvit_2021.pdf (дата звернення: 02.09.2023).
21. Грищенко І. М. Впровадження лідерства в систему місцевого самоврядування України. *Науковий вісник АМУ* : зб. наук.пр. Київ, 2014. Вип. 2/2014. С. 275-285.
22. Гуз А. М. Історія захисту інформації в Україні та провідних країнах світу: навч. посібник. Київ : КНТ, 2015. 255 с.
23. Державний архів Миколаївської області: путівник. Миколаїв : Іліон, 2014. 1144 с.
24. ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. Київ : Держспоживстандарт України, 2005. 32 с.
25. ДСТУ 4331-2004. Правила описування архівних документів (ISAD(G):1999,NEQ). Київ : Держспоживстандарт України, 2005. 16 с.
26. Дубов Д. В., Ожеван О. А., Гнатюк С. Л. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. Київ : НІСД, 2010. 63 с.
27. Дубровіна Л. Архівні та рукописні фонди бібліотек у формуванні суспільства знань. *Бібліотечний вісник*. Київ, 2009. № 6. С. 22–25.
28. Дубровіна Л. А. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 290-309.
29. Європейська хартія місцевого самоврядування / Міжнародний документ від 15.10.1985р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (дата звернення: 09.08.2023).
30. Загальна декларація прав людини. Міністерство юстиції України. Київ : ЛОГОС, 2015. 10 с.
31. Звіт про архіви в розширеному Євросоюзі: план дій щодо поглиблення архівного співробітництва в Європі. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/eurounion_Vutyag.pdf (дата звернення: 15.07.2023).

- 32.Ілляшенко К. В. Облік і аналіз витрат інформаційної діяльності. *Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки*. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_2_9.
- 33.Ілляшенко С. М. Інформаційний потенціал підприємства. *Вісник Сумського державного університету* (Серія «Економіка»). 2004. № 9 (68). С. 11-18.
- 34.Історія Національної академії наук України. 1946–1950 : Частина 2. Додатки / НАН України. Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Ін-т архівознавства, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського; Ред. кол.: О.С. Онищенко (голов. ред.) та ін.; Упоряд.: Л.М. Яременко, С.В. Старовойт, О.М. Березовський, В.А. Кучмаренко. Київ: НБУВ, 2008. 716 с.
- 35.Калакура Я. Архівна система. *Українська архівна енциклопедія*. Київ, 2008. С. 116-117.
- 36.Калакура Я. С., Ковтанюк Ю. С. Архівний менеджмент в умовах електронного урядування. *Архіви України: наук.-практ. журнал*. Київ, 2019. Вип. 3 (320). С. 18-57.
- 37.Карпенко О. О. Аналітико-синтетична переробка документної інформації: бібліографічний опис. Харків : ХАІ, 2009. 71 с.
- 38.Кисельова А. А. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Кисельова Алла Анатоліївна; Держ. ком. арх. України, Укр. НДІ арх. справи та документознавства. Київ, 2005. 19 с.
- 39.Кисельова А. Відкриті інформаційні ресурси архівного порталу України: структура, наповнення, моніторинг. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2008. Т. 11. С. 58-70.
- 40.Кисельова А. Українські архівні ресурси в Інтернеті. *Рукописна спадщина України: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів* / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут рукопису. Київ, 2008. Вип 9. С. 238-247.

41. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
42. Кудлай В., Левченко Я. Управління процесом цифровізації в діяльності архівних установ. *Проблеми і перспективи поствоєнної розбудови України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7-8 грудня 2023/ Маріуп. держ ун-т. Київ, 2023. URL: <https://peers.international/sites/default/files/2023/10/5/606/606-file-programa-konferencx-x-x-071223rdocx-1pdf.pdf>
43. Кулешов С. Г. Загальне документознавство: навч. посібник; УНДІАСД. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2012. 123 с.
44. Кучмаренко В. А., Яременко Л. М. Архівний фонд Національної академії наук України: історія, сучасний стан, зміст і склад документів. *Архіви України*. 2010. № 1-3. С. 8-15.
45. Левченко Я. Архівні інформаційні продукти та послуги. *Дебют: зб. тез доп. студ. факультету філ. та мас. комунікацій за результатами участі в Декаді студ. науки 2023*. Київ, 2023. С.42-45.
46. Левченко Я. Веб-технології в обслуговуванні користувачів бібліотечних установ. *Інформологічні, документознавчі, бібліотечознавчі та архівознавчі студії в сучасному світі*: матеріали I Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Київ, 27 жовт. 2022р./ Маріуп. держ ун-т. Київ, 2022. С.50-53.
47. Левченко Я. Інформаційні послуги та продукти архівних установ. *Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі*: матеріали I Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Київ, 26 жовт. 2023/ Маріуп. держ ун-т. Київ, 2023. С.108-112.
48. Левченко Я. Інформаційні продукти як елемент інформаційних технологій. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17–18 лист. 2022 р. Харків, 2022. С. 236-238
49. Левченко Я. Інформаційні продукти та послуги сучасних бібліотечних

- установ. *Культура та інформаційне суспільство XXI століття*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 22-23 лист. 2023р. Харків, 2023. С. 220-222.
50. Матвієнко О. В. *Основи інформаційного менеджменту*. Київ : Центр навчальної літератури, 2012. 137 с.
51. Матяш І. Б. *Архівознавство: теоретичні засади : навч. посіб.* / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. 273 с.
52. Матяш І. Б. *Науково-дослідна та методична робота архівних установ. Архівознавство : підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закладів України / за заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш. Київ, 2012. Розділ 14. С. 262-268.*
53. Матяш І. Б., Сендик З. О., Христова Н. М. *Формування Національного архівного фонду. Архівознавство : підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закладів України / за заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш. Київ : КМ Академія, 2012. Розділ 8. С. 160-168.*
54. Меньківська Н. С. *Види інформаційної діяльності державних архівів України. Вісник Книжкової палати. 2011. № 9. С. 28-32.*
55. Меньківська Н. С. *Інформаційна діяльність державних архівів : сутність та визначення. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2009. № 3. С. 51-55.*
56. *Науково-довідковий апарат. Державний Архів Миколаївської області. URL: <http://mk.archives.gov.ua/nda.html> (дата звернення: 11.07. 2023).*
57. Новохатський К. Є. *Архівне законодавство України (1991-2001). Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: міжвід. зб. наук. пр. Київ, 2002. Вип. 5 : Архіви - складова інформаційних ресурсів суспільства. С. 67-74.*
58. Новохатський К. Є. *Організація доступу до документів Національного архівного фонду України та використання архівної інформації. Архіви України. 2008. № 3-4. С. 75-83.*
59. Новохатський К. Є. *Проблеми впровадження архівної термінології :*

- «використання» чи «користування»? *Архіви України*. 2004. № 4-6. С. 4-8.
- 60.Новохатський К. Є. Проект нової редакції архівного закону. *Архіви України*. 2001. № 3. С. 15-25.
- 61.Основні правила роботи державних архівів України; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. Київ, 2004. 334 с. URL: https://old.archives.gov.ua/NB/Regulations_2004.php (дата звернення:11.08.2023).
- 62.Офіційний веб-портал Державної архівної служби України URL: <http://www.archives.gov.ua> (дата звернення: 21.10.2023).
- 63.Папакін Г. В. Використання архівної інформації. Архівна евристика. Архівний маркетинг. *Архівознавство* / За заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б.Матяш. Київ : Академія, 2009. С. 277-298.
- 64.Петрович В. Діяльність державних архівів щодо організації користування інформаційними ресурсами Національного архівного фонду України. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 7. С. 151-156.
- 65.Положення про Архівний фонд Національної академії наук України. *Архівна справа і діловодство в Національній академії наук України* : Зб. законодавчих актів, нормативних і методичних документів з архівної справи і діловодства / НАН України; Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського. Інститут архівознавства; Державний комітет архівів України. Київ, 2012.
- 66.Правила роботи архівних установ України. Упоряд.: Л. А. Кисельова, Ю. А. Прилепішева, Т. П. Прись, С. В. Сельченкова; за заг. ред. Н. М. Хрислової / М-во юстиції України, Держ. архів. служба України, Укр. наук.-дослід. ін-т. архів. справи та документознавства. Київ : Інкунабула, 2013. 243 с.
- 67.Проблеми захисту інформаційного простору України : монографія / Горбулін В. П. та ін.; Ін-т проблем національної безпеки. Київ: Інтертехнологія, 2009. 135 с.

68. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-1 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2411-17>(дата звернення: 04.09.2023).
69. Про інформацію: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст.650.
70. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>(дата звернення: 11.11.2023).
71. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 04.02.1998 № 75/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#doc_info(дата звернення: 11.08.2023).
72. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993 № 3322-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#doc_info (дата звернення: 29.08.2023).
73. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24.12.1993 № 3814-XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3814-12>(дата звернення: 05.08.2023).
74. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09.12.2010 № 1085/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010#Text> (дата звернення: 23.08.2023).
75. Путро О. І. Кресін О. В. Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини XVIII століття. *Український історичний журнал*. 2004. № 1. С. 137-144.
76. Рекомендації Ради ЄС від 14 листоп. 2005 р. щодо пріоритетних дій, спрямованих на активізацію співпраці в архівній справі в Європі (2005/835/ЄС). *Архіви України*. 2006. № 1-6. С. 243-246.
77. Сайт Держархіву Миколаївської області. URL: <https://mk.archives.gov.ua/paymentservices.html>(дата звернення: 12.07.2023).
78. Сайт Центрального державного архіву вищих органів державної влади і

- управління України. URL: <https://tsdavo.gov.ua>.(дата звернення: 11.07.2023).
- 79.Селіверстова К. Т. Архівне описування. Архівознавство / за заг. ред. Я. С. Калакури, І. Матяш. Київ, 2002. С. 181-194.
- 80.Січова О. В. Інформаційні ресурси архівів установ НАН України та можливі шляхи їх використання в умовах електронного інформаційного середовища. Наук. пр. Нац. бібл-ки України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. Вип. 40. С. 237-247.
- 81.Січова О. В. Джерела з історії науки і техніки в архівних фондах наукових установ Національної академії наук України. *Дванадцята всеукраїнська конференція молодих істориків освіти, науки і техніки та спеціалістів*. 20 травня 2007 р. Київ, 2007. С.176-181
- 82.Січова О. В. Класифікація документів як підгрунття формування інформаційних ресурсів архіву науково-дослідної установи НАН України. Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 21-23 жовтня 2014 р.). Київ, 2014. С.156-159.
- 83.Січова О. В. Науково-довідковий апарат архівних фондів установ НАН України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. Київ, 2011. №. 1. С. 78–85.
- 84.Старіш О. Г. Системологія: підруч. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 232 с.
- 85.Статут Національної академії наук України (нова редакція). URL:<http://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-160414-2-1.pdf> (дата звернення: 05.10.2023).
- 86.Хащина Х. О. Аналіз сучасного стану організації архівної справи в архівних закладах Харківщини. *Вісник. Соціальні комунікації*. 2012. № 38. С. 224-232.
- 87.Христова Н. М. Довідковий апарат до документів Національного архівного фонду. *Архівознавство: підручник для студентів іст.*

- факультетів вищих навчальних закладів України / за заг. ред. Я.С. Калакури, І. Б. Матяш. Київ: Видави. дім «КМ Академія», 2002. С. 205-217.
- 88.Христова Н. М. Моніторинг стану збереженості документів Національного архівного фонду : теоретична модель та реальність. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2006. № 1. С. 7-12.
- 89.Христова Н. М. Архівна евристика: практичні аспекти. *Архіви України*. 2010. № 5 (270). С. 281–286.
- 90.Хромов А. В. Унікальні документи Національного архівного фонду державних архівів Півдня України. *Південь України у вітчизняній та європейській історії: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (17-18 вересня 2020 р., м. Одеса)*. Одеса: Екологія, 2020. С. 20-26.
- 91.Шемаєв С. О. Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів у комунікаційному просторі України: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.03; Харків. держ. акад. культури. Харків, 2016. 20 с.
- 92.Юдіна Л. М. Використання інформаційних ресурсів Національного архівного фонду України: науково-методичні засади, напрями та форми (1993 – 2004): автореф. дис. ...канд. іст. наук: Київ, 2005. 20 с.

ДОДАТКИ

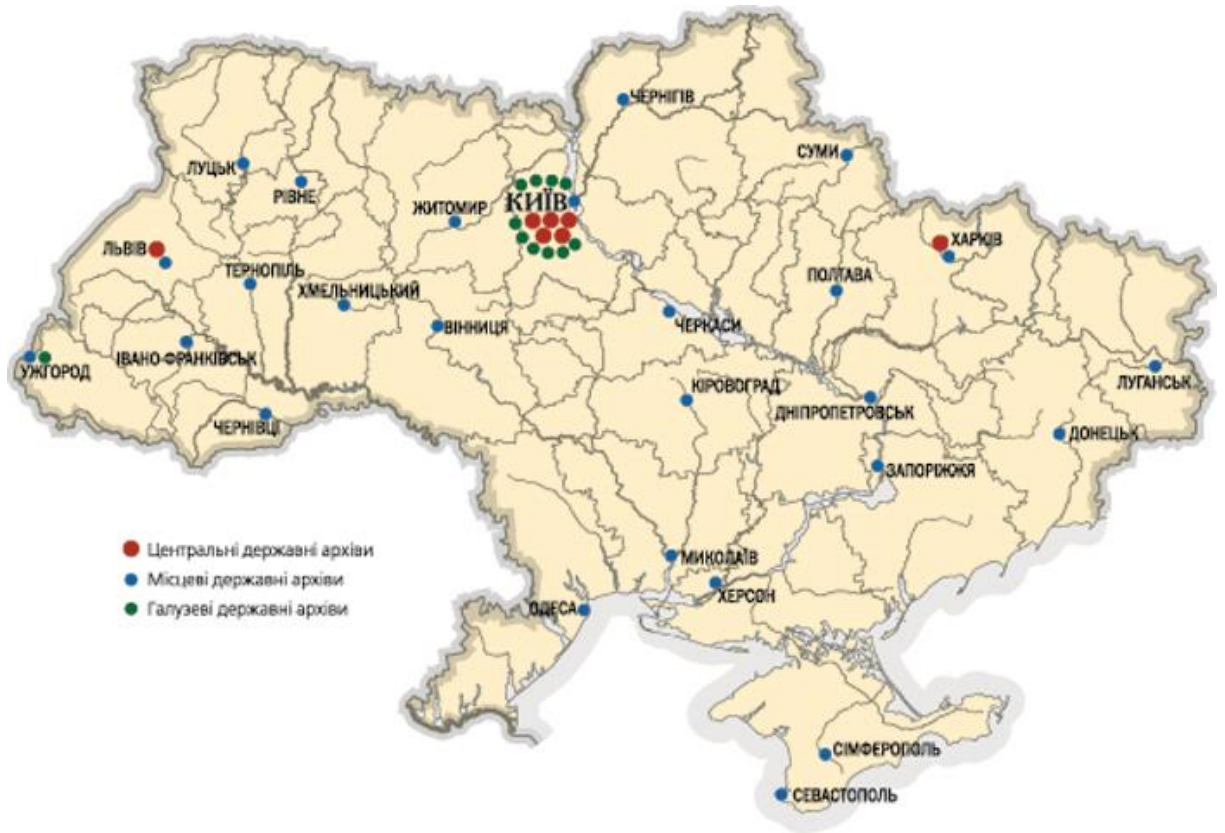
Додаток А

Територіальне розміщення архівів

Додаток Б

Територіальне розташування головних державних архівів України

Додаток В

Огляди фондів Центрального державного архіву вищих органів
державної влади і управління України

- Н. Лісняк. Огляд документів фонду 1115 Українська Центральна Рада. 1992
- Н. Лісняк. Огляд документів фонду 2581 Народне міністерство освіти УНР (російською мовою). 1994
- О. Швенько. Огляд документів ЦДАВО України з історії становлення української мови як державної в Українській Народній Республіці та Українській Державі. 1998
- Н. Губенко. Особовий фонд С. О. Сірополка ЦДАВО України. 1999
- О. Петрук. Документи Народного міністерства земельних справ УНР періоду Директорії в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України. 2008
- О. Петрук. Огляд документів фонду № 1509 Міністерства фінансів УНР Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. 2009
- К. Сидорова. Огляд фонду № 4 Управління уповноваженого Народного Комісаріату закордонних справ СРСР в Україні, м. Харків. 2009
- К. Сидорова. Огляд фонду 1604 Міністерство народного здоров'я і опіки Української Народної Республіки мм. Київ, Вінниця, Рівне, Кам'янець –Подільський. Тарнів, Ченстохів (Польща). 2013
- Н. Волкова. Огляд фонду 3563 Шаповал Микита Юхимович (1882–1932) – політичний і державний діяч, член ЦК УПСР, міністр пошт і телеграфу УНР міністр земельних справ Директорії УНР, доктор

соціології Українського соціологічного інституту в м. Празі, Української господарської академії в м. Подебрадах. 2014

- Т. Борсяк. Тематичний огляд “Роль українського еміграційного спортивного руху у формуванні національної ідентичності”. 2016
- Т. Борсяк. Тематичний огляд “Архівні документи про діяльність Петра Холодного на посаді Міністра освіти Директорії УНР (за документами ЦДАВО України)”. 2017